

EMIL MOSCALU

1942 – 1993

A plecat dintre noi, în mod neașteptat, Emil Moscalu, eminent arheolog, specialist în cercetarea arheologică și istorică a traco-geto-dacilor în epoca fierului. Marcat profund de unele neîmpliniri în viața sa personală, bolnav, a găsit totuși tăria sufletească, întărită de pasiunea și devotamentul pentru arheologie să desfășoare o rodnică activitate concretizată în numeroase și importante descoperiri, în majoritate publicate, ceea ce ne determină să apreciem că știința istorică și arheologică a suferit încă o grea pierdere.

Născut la 30 decembrie 1942 în comuna Stăuceni, jud. Cernăuți, a terminat liceul, având deja formată preferința pentru profesiunea de arheolog. La Facultatea de Istorie a Universității din București, pe care a absolvit-o în 1966, a beneficiat de îndrumarea unor eminenți dascăli, specialiști în arheologie și istorie veche, ca I. Nestor, D. M. Pippidi, Em. Condurachi, Gh. Ștefan, D. Tudor, D. Berciu. Încă din vremea studenției, a participat la numeroase șantiere arheologice, astfel încât la încheierea studiilor universitare era deja un arheolog cu pregătirea necesară desfășurării unei activități competente în profesia pe care și-a ales-o. Munca sa neobosită din anii studenției a fost continuată în urma angajării ca cercelător la Institutul de Arheologie din București încă din toamna anului 1966.

În următoarele decenii a cercetat în mod susținut cetăți, așezări și necropole din mileniul I î.e.n., dintre acestea evidențiindu-se cele de la Albești, Orbeasca, Trivalea Moșteni, Cernica, Bujoru, Peretu etc. Cercetarea arheologică a unor monumente traco-geto-dacice, din zone geografice și etape diferite, publicarea lor competentă, i-au permis o excelentă familiarizare cu problemele istorico-arheologice ale epocii fierului care l-a determinat să porceadă la întocmirea unei sinteze consacrate ceramicii traco-getice, apărută în 1983. Nesimțindu-se complexat de lucrarea precedentă a acum regretatului arheolog I. H. Crișan, cu aproximativ aceleași preocupări, Emil Moscalu a reușit să producă o lucrare de sinteză ale cărei interpretări și rezultate dau măsura valorii unui om și a unei activități trudnice și roditoare. Nu scapă atenției noastre strădania regretatului coleg de a dovedi, cu mijloacele arheologiei, unitatea traco-geto-dacică, pe un întins spațiu care include atât zona ocupată de tricii sud-dunăreni, cât și pe cei aflați în spațiul carpatic, introducând conceptul de *aspect cultural Canlia* pentru un întins teritoriu, în care cultura traco-getică apare formată și unitară în cea de a doua epocă a fierului.

Deși preocuparea sa de căpetenie a fost Latène-ul geto-dacic, rezultate notabile a obținut prin săpături și în stațiuni neolitice, din epoca bronzului și din prima epocă a fierului, din această ultimă perioadă evidențiindu-se mormântul de la Meri și celebrul mormânt cu car de cult de la Bujoru. Seriozitatea cu care a abordat chestiunile care-l preocupau a fost dovedită și de prezența sa pe șantierele arheologice din Muntenia (Oinac, Cozia Veche, Govora, Albești, Cernica, Meri, Orbeasca de Sus, Ostrovul Mare, Trivalea Moșteni), Dobrogea (Babadag, Canlia) și Moldova (Barați, Ibănești, Mateieni, Corlăteni, Cotârğați, Mărgineni), unde a putut să-și extindă preocupările în legătură cu stațiunile dacice din primele secole ale erei noastre. Ultima sa lucrare, precedată de articole tipărite în limba română, o constituie monografia consacrată mormântului princiar getic de la Peretu, care a fost publicată într-o formă extinsă și mult mai bine documentată decât cele anterioare, într-o prestigioasă revistă din Germania.

Deși viața sa personală a fost presărată de neîmpliniri, cu o sănătate șubredă, acum la capăt de drum, putem spune că Emil Moscalu a muncit din greu și a obținut însemnate rezultate spre folosul arheologiei românești.

Cu regretul că viața nu i-a fost mai lungă și mai bună să îi adresăm celui dispărut prea de curând dintre noi urarea: „Să-i fie țărâna ușoară”!

CONSTANTIN ICONOMU

LISTĂ SELECTIVĂ A LUCRĂRILOR LUI EMIL MOSCALU (după M. Babeș)

MONOGRAFII

1. *Ceramica traco-getică*, București, 1983, 514 p.
2. *Das thrako-getische Fürstengrab von Peretu in Rumänien*, Bericht RGK, 70, 1989, p. 129-190.

STUDII ȘI ARTICOLE

1. *Așezarea dacică de la Cozia Veche (jud. Vâlcea)*, SCIV, 19, 1968, 4, p. 629-642.
2. *Notă asupra mormântului carpic de la Barați-Mărgineni (jud. Bacău)*, Carpica, 2, 1969, p. 215-217.
3. *O așezare dacică din secolul al III-lea e.n. la Govora-Sat (com. Buleta, jud. Vâlcea)*, SCIV, 21, 1970, 4, p. 653-666.
4. *Cîteva observații asupra unor probleme ale Latène-ului geto-dacic*, SCIV, 23, 1972, 2, p. 293-297.
5. *Cercetări în cetatea de la Albești (jud. Teleorman)*, SCIV, 23, 1972, 4, p. 633-640 (în colaborare).
6. *Locuirea getică de la Cernica*, SCIV, 24, 1973, 2, p. 291-298.
7. *Die frühhallstattzeitlichen Gräber von Meri (Gem. Vedea, Kr. Teleorman)*, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 77-86.
8. *Sur les rites funéraires des Géo-Daces de la plaine du Danube*, Dacia, 21, 1977, p. 329-340.
9. *La tombe et le trésor princiers thraco-gétiques de Peretu (dép. de Teleorman)*, Apulum, 17, 1979, p. 103-110 (în colaborare).
10. *Probleme ale cetăților cu „val vitrificat”*, Cercetări arheologice, 3, 1979, p. 339-351.
11. *Noi cetăți traco-getice*, Cercetări arheologice, 3, 1979, p. 361-373 (în colaborare).
12. *Quelques aspects du „problème scythe” dans l’aire thrace septentrionale*, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 23-35.
13. *Mormîntul princiar getic de la Peretu (jud. Teleorman)*, Thraco-Dacica, 7, 1986, p. 59-70.
14. *Bujoru. Un tumul cu car-cazan votiv aparținînd culturii Basarabi*, Thraco-Dacica, 9, 1988, p. 23-47 (în colaborare).
15. *O nouă necropolă aparținînd aspectul cultural getic timpuriu de tip Canlia în Moldova, la Mărgineni (jud. Bacău)*, Carpica, 20, 1989, p. 83-96.
16. *Piese de podoabă din mediul traco-getic și scitic. Inele și brățări ornamentate cu butoni*, ArhMold, 13, 1990, p. 149-154.
17. *Bujoru. Ein Grabhügel der Basarabi-Kultur mit Votivkesselwagen aus Rumänien*, PZ, 66, 1991, 2, p. 197-218 (în colaborare).

ALEXANDRA BOLOMEY

1932 – 1993

Parcă niciodată moartea nu a secerat cu atâta râvnă, ca în ultimii patru ani, în rândurile arheologilor. Mai mulți apreciați colegi, unii tineri alții mai în vârstă, toți în plină putere creatoare, au dispărut, lăsând în urmă profunde regrete. A dispărut, pe neașteptate și mult prea devreme, Doamna Bolomey, personalitate remarcabilă a cercetării arheologice românești.

Alexandra Bolomey s-a născut, într-o bună familie bucureșteană, la 19 septembrie 1932. Școala primară și primele clase de liceu le-a urmat, între 1939-1948, la Școala din Pitar-Moș. A urmat apoi, între 1948-1951, cursurile Liceului Ortodox unde a primit o educație riguroasă care îi va marca atitudinea față de muncă și viață. Își amintea adesea, cu admirație, de rigoarea educației de la „călugărițe”. De acasă și de la școală și-a însușit perfect limbile franceză, engleză, germană și, lucru mai puțin obișnuit, a învățat acceptabil și rusa. Între anii 1951-1955 și-a continuat studiile la Facultatea de Biologie, secția Zoologie, a Universității din București. La absolvire a fost angajată, ca antropolog, la Institutul de Arheologie din București, consacându-se, în special, cercetării paleoliticului. În 1961 a fost transferată, ca cercetător științific, la Centrul de Cercetări Antropologice de unde, în 1969, a revenit, ca cercetător științific principal la Institutul de Arheologie pe care nu-l va părăsi decât în 1975, când, în urma unei așa-zise restructurări, a fost transferată la Muzeul Național de Istorie. Aici, cu toate că și-a păstrat statutul de cercetător, la început s-a adaptat mai greu noilor condiții și mai ales mentalităților specifice unei instituții de acest gen. În anii '80 directorul muzeului a încercat să-i transforme postul de cercetător în muzeograf. Cu demnitate și curaj a refuzat orice compromis și a reușit, singura din țară, să-și conserve statutul la care avea dreptul cu prisosință. Fragilă în aparență, Doamna Bolomey avea o nebanuită forță sufletească de care s-a folosit atunci când a fost nevoie.

La muzeul bucureștean a avut șansa să întâlnească un mic grup de tineri arheologi care au înțeles că aveau norocul să întâlnească un om care-i putea îndruma cu competență și altruism. De fapt, Alexandra Bolomey avea rarul talent de a-i apropia pe cei mai tineri, fără efort, întreținând cu ei relații prietenești.

În cei aproape 40 de ani de activitate științifică Alexandra Bolomey a participat efectiv la săpăturile de la Peștera Muierilor, Ohaba Ponor, Nandru, Ceahlău, Băile Herculane, Bugiulești, Baia de Fier, Drăgușeni-Săveni, Grumăzești, Clisura Dunării, Parța, Poduri-Dealul Ghindaru și Hârșova. Așa cum se poate observa din lista șantierelor activitatea sa a fost legată, în special, de cercetarea preistoriei. Pe teren, Doamna Bolomey era un arheolog complet, exemplar, fiind pentru ceilalți colegi un model de urmat. Venită dintr-o disciplină conexasă arheologiei, ca antropolog și arheozoolog, Alexandra Bolomey a înțeles necesitatea unei abordări interdisciplinare a cercetării arheologice. Bună cunoscătoare a limbilor occidentale Alexandra Bolomey a fost atrasă de ideile de reformare a arheologiei, de utilizare a cercetărilor pluridisciplinare pe care le-a aplicat, înșă, cu prudență, spirit critic și mare scrupulozitate.

Cu toată aprecierea de care se bucura printre arheozoologii și arheologii din Occident, Doamna Bolomey nu a putut participa decât la foarte puține reuniuni științifice internaționale. Doar în scurta perioadă de aparentă liberalizare a regimului comunist a reușit să participe, în anii '70, cu o echipă de cercetători britanici, la studierea traseelor de migrație a animalelor din paleoliticul superior din Epir (Grecia). În aceeași perioadă a beneficiat de o bursă, de trei săptămâni, în Anglia, acordată de Consiliul Britanic. Infime satisfacții pentru cea care ar fi putut reprezenta, în străinătate, cu strălucire cercetarea arheozoologică românească.

Dotată cu un spirit critic deosebit și o logică perfectă, regretata noastră colegă, obișnuia, chiar și în publicații, să pună și să-și pună întrebări care schițau succint noi moduri de abordare a celor mai complexe probleme arheologice. Deosebit de exigentă și autocritică Alexandra Bolomey a publicat relativ puțin, dar a lăsat un număr important de manuscrise care, după cele mai exigente standarde, trebuiau să vadă imediat lumina tiparului. Dar, întotdeauna voia să mai verifice ceva, aștepta o confirmare, o precizare, dorea o ilustrație mai clară. Pe cât de exigentă era cu propriile lucrări pe atât de generoasă era cu laudele la adresa colegilor care aduceau noutăți fie prin materialele descoperite fie prin interpretări.

Cu bine cunoscuta ei demnitate s-a retras, după un incident, de la doctorat, neacceptând nici cel mai mic compromis. Prin natura disciplinei pe care o practica lucrările sale de sinteză au fost realizate în colaborare. Împreună cu regretații Vl. Dumitrescu și Fl. Mogoșanu a redactat *The Prehistory of Romania from the earliest times to 1000 B.C.* publicată în prestigioasa *Cambridge Ancient History*. Cu aceiași colaboratori a realizat o altă lucrare de sinteză *Esquisse d'une Préhistoire de la Roumanie*; pentru contribuția sa la această lucrare a fost distinsă cu premiul „Vasile Pârvan” al Academiei Române.

Fără să abandoneze preocupările, mai vechi, privind paleoliticul, în ultimul timp se consacrase, în special, cercetării economiei animale din neolitic și eneolitic. Pentru colectarea materialelor și informațiilor a participat la numeroase campanii de săpături la Drăgușeni-Ostrov, Parța, Poduri-Dealul Ghindaru și Hârșova. Excelent om de echipă, de o camaraderie perfectă, era întotdeauna cea care aplana, cu tact deosebit, inevitabilele mici incidente specifice colectivelor numeroase. Ca membru în colectivul de la Hârșova are merite deosebite în organizarea și desfășurarea unor cercetări pluridisciplinare, fără precedent, în arheologia românească.

Se spune că Dumnezeu îi chiamă la El pe cei mai buni, dar nu poți să nu te întrebi de ce atât de repede? Doamna Bolomey a răspuns chemării neașteptate pe când se afla nu numai în plină forță creatoare, când trebuia să publice noi lucrări de sinteză, ci și când schimbările din România păreau să corespundă, măcar parțial, dorințelor sale. În iulie 1993 se afla pe șantierul de la Hârșova. În nefasta zi de 16, deși nu se simțea bine, a venit pe șantier unde a încercat să-și desfășoare normal munca. După amiază un infarct nemilos a adus ireparabilul.

La despărțirea de Doamna Alexandra Bolomey nu putem decât să-i dorim liniște în Împărăția Domnului și să-i spunem tradiționalul: *Sit tibi terra levis!*

DAN MONAH

LISTA LUCRĂRILOR

1. Șantierul arheologic Baia de Fier (Peștera Muierilor), în *Materiale*, III, 1957, p. 13-25 (în colaborare).
2. Șantierul arheologic Baia de Fier (Peștera Muierilor), în *Materiale*, III, 1957, p. 25-26 (în colaborare).
3. Șantierul arheologic Ohaba Ponor (1955), în *Materiale*, III, 1957, p. 29-37 (în colaborare).
4. Șantierul arheologic Nandru (1955), în *Materiale*, III, 1957, p. 37-39 (în colaborare).
5. Raport preliminar asupra cercetărilor paleolitice din anul 1956. I. Dobrogea, în *Materiale*, V, 1959, p. 15-22 (în colaborare).
6. Date asupra resturilor de animale de la Scheia, (Suceava), în Gh. Diaconu, N. Constantinescu, *Cetatea Scheia*, București, 1960, p. 136-138.
7. Noi date asupra resturilor fosile de la Buda, în *Materiale*, VII, 1961, p. 25-27.
8. Șantierul arheologic Bicaz, în *Materiale*, VII, 1961, p. 37-41 (în colaborare).
9. Fauna fosilă din peștera Gura Cheii-Rîșnov, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 119.
10. Cele mai vechi mărturii ale vieții omului descoperite în țara noastră, în *SCAnt*, I, 1964, 1, p. 39-46 (în colaborare).
11. Considerații asupra faunei neolitice din Valea Dunării, de la Căscioarele, în *SCAnt*, I, 1964, 2, p. 189-192.
12. Studiul osteologic al calului din mormîntul de călăreț de la Tîrșor, în *SCAnt*, II, 1965, 1, p. 63-68.
13. Materiale paleofaunistice de la Histria, în *SCAnt*, II, 1965, 2, p. 79-86.
14. Contribution à la connaissance de la morphologie de *Pliotragus ardeus*, în *Revue Roumaine de Biologie, série Zoologie*, X, 1965, 5, p. 315-323.
15. Die Fauna zweier villafrankischen Fundstellen Rumäniens, în *Berichte der Geol. Ges. DDR*, X, 1965, 1, p. 77-88.
16. Matériaux paléofaunistiques d'Histria, în *Annuaire roumain d'anthropologie*, II, 1960, p. 29-35.
17. La faune des sites paléolithique de Ceahlău, în *Dacia*, N.S., X, 1966, p. 114-116.
18. Equidele din movila XII în necropola tumulară de la Histria, în *Histria*, II, 1966.
19. Fauna neolitică din așezarea Boian A de la Vărăști, în *SCAnt*, III, 1966, 1, p. 27-34.
20. Ofrande animale în necropole de secolul al IV-lea, în *SCAnt*, IV, 1967, 1, 25-35.

21. *Despre osemintele de cal din mormântul tracic de la Agighiol*, în *SCAnt*, V, 1968, 1, p. 27-31.

22. *Über die Säugetierfauna der neolithischen Siedlung von Căscioarele*, în *Annuaire Roumaine d'anthropologie*, V, 1968, p. 19-29.

23. *Ofrandele animale în necropola romano-bizantină de la Histria*, în *SCAnt*, VI, 1969, 1, p. 31-36.

24. *Cîteva observații asupra faunei de mamifere din straturile romanello-aziliene de la Cuina Turcului*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 37-39.

25. *The Present Stage of Knowledge of Mammal Exploitation during the Epipalaeolithic and the Earliest Neolithic on the Territory of Romania*, în *Domestikationsforschung und Geschichte der Haustiere*, Budapesta, 1973, p. 197-203.

26. *Noi moduri de abordare a cercetării preistoriei*, în *SCIV*, 24, 1973, 4, p. 621-623.

27. *The Economy of the Late Epipalaeolithic at the Iron Gates: the Evidence on Bones*, în *Dacia*, N.S., 17, 1973, p. 41-52.

28. Colaborare la *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.

29. *Inventory of the Animal Bones from an Iron-Age Grave, în Thraco-Dacica*, în *11me Congrès Internationale de Thracologie*, București, 1976.

30. *Pe marginea analizei arheosteologice a materialului de la Cîrcea-Dolj*, în *SCIVA*, 27, 1976, 4, p. 465-475.

31. *Why no Early Neolithic in Dobrogea?*, în *Dacia*, N.S., 22, 1978, p. 5-8.

32. *Gospodărirea animalelor în așezarea neolitică de la Fărcașu de Sus*, în *SCIVA*, 30, 1979, 1, p. 3-10.

33. *Analiza resturilor de animale din locuirea Starčevo-Criș de la Cîrcea-Viaduct*, în *Anuarul Muzeului Olteniei*, 1, 1980, p. 9-25.

34. *Economia animală în așezarea cucuteniană de la Drăgușeni-Botoșani*, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 103-107.

35. *Contribuție la cunoașterea economiei animale a culturii Boian în lumina materialelor de la Căscioarele, jud. Călărași*, în *CercetArh*, 5, 1981, p. 169-193.

36. *The Prehistory of Romania from the Earliest Times to 1000 B.C.*, în *Cambridge Ancient History*, III, 1982, p. 1-74 (în colaborare).

37. *Noi descoperiri de oase umane într-o așezare cucuteniană*, în *CercetArh*, 6, 1982, p. 159-173.

38. *Esquisse d'une Préhistoire de la Roumanie*, București, 1983 (în colaborare).

39. *Ecological, Economic and Behavioural Aspects of the Cucuteni A4 Community at Drăgușeni*, în *Dacia*, N.S., 28, 1984, 1-2, p. 41-46 (în colaborare).

40. *Considerații asupra resturilor de mamifere din stațiunea gravetiană de la Lespezi-Lutărie (jud. Bacău)*, în *Carpica*, 20, 1989, p. 271-295.

41. *Preliminarii despre resturile de animale din stațiunea neo-eneolitică de la Parța*, în *SCIVA*, 39, 1988, 3, p. 207-221.

42. *Industria osului în așezarea cucuteniană de la Drăgușeni-Ostrov*, în *SCIVA*, 39, 1988, 4, p. 331-353 (în colaborare).

IOAN HORAȚIU CAROL CRIȘAN

1928 – 1994

A plecat dintre noi încă un coleg, lipsind arheologia românească de un specialist de valoare, un neobosit cercetător al trecutului care a făcut cinste școlii clujene de arheologie.

I. H. Crișan s-a născut la 7 iulie 1928 în comuna Ciumăfaia din județul Cluj, și-a făcut studiile liceale în diferite orașe, Alba-Iulia, Cernăuți, Aiud, și Facultatea de istorie a Universității din Cluj, absolvită în anul 1951. A devenit asistent la Cluj, apoi la Timișoara, iar din 1954 cercetător la Institutul de istorie și arheologie din Cluj, unde între 1973-1989 a îndeplinit funcția de șef al sectorului de istorie veche și arheologie, iar din 1992 și până în 1993, anul pensionării, director adjunct al Institutului de Arheologie și Istoria Artci.

În 1965 a obținut titlul de doctor în istorie, sub îndrumarea profesorului său acad. C. Daicoviciu, din 1990 devenind el însuși conducător științific de doctorat.

În cariera sa de arheolog a abordat multiple aspecte ale epocilor Hallstatt și Latène, începând cu cercetările în cetățile dacice din Munții Orăștiei, continuând în obiective pe care le-a condus personal, printre care cele de la Pecica, Ceala, Ciumești, Cicir, Temeșești, Mediaș, Turda, Bistrița, Fântânele, Cugir și altele și a publicat rezultatele obținute în numeroase lucrări de sinteză și monografii, studii și articole (vezi lista completă în *Ephemeris Napocensis*, IV, 1994, p. 365-367 alcătuită de C. Opreanu).

Preocuparea sa de căpetenie a fost cunoașterea până în cele mai speciale detalii a civilizației geto-dacice, prin cercetarea așezărilor și necropolelor, a importurilor grecești și romane, a tezaurilor de obiecte de podoabă și monede, unelte, truse medicale etc. și, mai ales, prin analiza ceramicii daco-getice de la începuturile sale – perioada prototracică – și până în faza de maximă dezvoltare, din secolul II d.H. (*Ceașca dacică. Contribuții la cunoașterea culturii materiale și a istoriei dacilor*, în *SCȘCluj*, VI, 1955, 3-4, p. 127-157; *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969). Monografiile *Burebista și epoca sa*, București, 1975, reeditată în 1977 și tradusă apoi în limbile engleză și maghiară; *Ziridava*, Arad, 1978; *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, 1986; *Civilizația geto-dacilor*, București, 1993, sunt numai câteva din volumele care au dispărut rapid din librăriile noastre datorită noutății informațiilor, a stilului elegant și, de asemenea, a personalității deja bine cunoscută a autorului.

Cercetările personale, relațiile cu specialiștii din alte țări, contactele stabilite la diferite reuniuni interne și internaționale i-au facilitat cunoașterea în profunzime a numeroșelor probleme legate de impactul dintre populația geto-dacică cu alte civilizații, în special cu celții și scii, elaborând studii speciale (*Contribuții la problema celților din Transilvania*, în *SCIV*, 22, 1971, 2, p. 149-164; *Despre Agatârși*, în *ActaMN*, IV, 1967, p. 439-445; *Le problème des Scythes en Transylvanie*, în *Actes du VIIe Congrès I.S.P.P., Praga, 1971*, p. 877-880). Descoperirile celtice au ocupat până la sfârșit un loc important în preocupările sale, mai ales în urma săpăturilor de la Apahida, Silivaș, Fântânele, Papiu Ilarian și altele, prin publicarea cărora s-au elucidat multe din problemele legate de începuturile celei de a doua epoci a fierului și de relațiile și influențele reciproce dintre celți și geto-daci în Transilvania (*La nécropole de Fîntînele et son importance pour le problème de Celtes de l'Europe Centrale*, în *Alba Regia*, XIV, 1975, p. 185-187; *Rapports entre la culture géto-dace et la culture celtique*, în *Actes du II-e Congrès Internationale de Thracologie*, I, București, 1980).

Impactul cu civilizația romană din secolul I d.H., procesul romanizării și al formării poporului român, originile poporului român, caracterul unitar al dezvoltării sale în aceeași vatră strămoșească, au fost printre preocupările sale în ultimul deceniu de viață, alături de continuarea cercetărilor din cetatea dacică de la Cugir, întrerupte prin dispariția sa neașteptată.

A fost un om vesel, apreciat pentru spontaneitatea și ușurința de a-și apropia studenții, pe care i-a ajutat să pătrundă în tainele meseriei, a fost un talentat profesor deși nu a predat sistematic în învățământul superior pe care l-ar fi onorat cu prestanța și probitatea sa științifică.

Calitățile sale de om de cultură l-au impus în lumea științifică, fiind membru în Biroul permanent al Uniunii Internaționale de studii pre- și protoistorice și al altor institute din țară și străinătate, în colegiile de redacție a revistelor de specialitate, fiind totodată un colaborator activ al tuturor muzeelor din Transilvania.

Pentru arheologii ieșeni a fost un bun coleg și prieten, venind cu plăcere la sesiuni științifice, în comisii de doctorate și la reuniunile organizate de Catedra de istoria medicinei pentru care a avut o atracție deosebită, datorită și formației sale.

Deși dispărut dintre noi, a rămas opera sa care ne va aminti de el ori de câte ori se vor face referiri la istoria și arheologia strămoșilor noștri geto-daci.

Sit tibi terra levis!

SILVIA TEODOR

JOACHIM WERNER

1909 – 1994

La 9 ianuarie 1994 s-a stins din viață la München prof. dr. dr.h.c. Joachim Werner, personalitate de excepție în arheologia europeană vreme de peste o jumătate de veac. A fost un dascăl desăvârșit, care a dăruit cu generozitate din experiența și acumulările de o viață, investind un timp enorm pentru modelarea și formarea viitoarei generații de arheologi. A fost în același timp un slujitor de elită al științei antichităților, cu o informație vastă și o înțelegere remarcabilă a fenomenelor istoriei antice și medievale.

Joachim Werner s-a născut la 23 decembrie 1909 la Berlin. Aici avea să încheie studiile liceale și să treacă examenul de bacalaureat la „Staatliches Französisches Gymnasium”. Din 1928 începe studiile universitare, în timpul cărora face o îmbinare fericită între protoistorie, arheologie clasică, istorie veche și istorie medie. Efectele benefice ale acestei pregătiri complexe vor putea fi sesizate în toată activitatea științifică de mai târziu.

Conform reglementărilor învățământului superior german de atunci, practică rămasă în uz până în zilele noastre, studentul putea să-și realizeze semestrele de studii la universități diferite, iar Joachim Werner a folosit prompt aceste avantaje. Își începe studiile la Berlin, dar după primul semestru pleacă la Viena, unde rămâne două semestre. Se întoarce la Berlin, pentru ca după alte două semestre să plece la Marburg, unde va rămâne până la încheierea studiilor și va susține teza de doctorat. Proaspătul profesor Gero von Merhart începuse de curând (1928) să pună aici bazele unei școli moderne de arheologie; a cărei faimă avea să atragă cu repeziciune elita tineretului studios din sfera științelor arheologice din multe țări ale continentului. Joachim Werner a fost marcat profund de spiritul și rigoarea acestei școli și de efervescența intelectuală pe care a trăit-o acolo. S-a considerat un produs al ei și i-a rămas atașat fidel toată viața.

Între profesorii cărora le-a frecventat cursurile și seminariile la universitățile din Berlin, Viena și Marburg s-au numărat M. Ebert, A. v. Premerstein, W. Unverzagt, J. Jacobsthal, G. Rodenwaldt, R. Holtzmann, E. Zahn, E. E. Stegel, O. Menghin, R. Egger și bineînțeles Gero von Merhart. Disertația *Münzdatierte austrasische Grabfunde*, susținută în decembrie 1932 și apărută după trei ani în colecția „Denkmäler der Völkerwanderungszeit” (Berlin, 1935), a rămas până astăzi o lucrare de referință în domeniu. La referatul lui G. v. Merhart s-a adăugat și acela al lui Hans Zeiss, care i-a fost de fapt mentorul principal în perioada de pregătire a disertației.

În anul următor (1933) va primi mult râvnita bursă a Institutului Arheologic German, acordată celui mai apreciat tânăr care și-a trecut recent doctoratul. Bursa obținută i-a oferit șansa de a face în anii 1933-1934 lungi călătorii de studii în țări din Orientul Apropiat și din Europa (Irak, Siria, Palestina, Turcia, Grecia, Bulgaria, România, Jugoslavia, Ungaria, Austria și Italia). A fost un prilej de a acumula mult într-un timp record și aceasta încă de la primii pași în cariera sa. Volumul imens de informații adunate cu privire la civilizațiile din Orientul Apropiat și din bazinul Mării Mediterane i-au lărgit substanțial orizontul de arheolog și istoric al antichității și al evului mediu timpuriu, dându-i de la început dimensiuni sporite.

În 1935 Joachim Werner va ocupa un post de asistent la cunoscuta Comisie Romano-Germană din Frankfurt a Institutului Arheologic German, unde va rămâne până în 1942. A avut ca director pentru scurtă vreme pe Gerhard Bersu, iar apoi pe Ernst Sprockhoff. În primii ani de aici a prelucrat celebra colecție Diergardt din Köln, despre care va publica mai întâi studiul *Eine ostgotische Prunkschnalle von Köln-Severinstor* (*Studien zur Sammlung Diergardt II*), în „Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte” 3 (Berlin, 1958). Câțiva ani mai târziu va apărea și primul volum despre colecție, în care valorifică una din cele mai importante categorii de piese din componența acesteia (*Die Fibeln*, Berlin, 1961).

La începutul anului 1938 își susține docența la Universitatea din Frankfurt, având ca referenți pe E. Sprockhoff și H. Zeiss. Lucrarea a fost publicată sub titlul *Die beiden Zierscheiben des Thorsberger Moorfundes. Ein Beitrag zur frühgermanischen Kunst- und Religionsgeschichte* în colecția „Römisch-Germanische Forschungen”, 16, Berlin, 1941. În același an a fost numit și docent la Universitatea din Frankfurt, dar în anul următor va fi chemat pentru serviciul militar.

În ianuarie 1942 Joachim Werner este numit profesor pentru preistorie și protoistorie la nou înființata „Reichsuniversität” din Strasbourg, unde rămâne până în mai 1943, când va fi rechemat la armată. Sfârșitul războiului și perioada imediat următoare o petrece în Elveția. În timpul internării militare de aici pregătește viitoarea monografie *Das alamannische Gräberfeld von Bülach*, care a apărut în seria „Monographien zur Ur- und Frühgeschichte der Schweiz”, 9, Basel, 1953. Peste ani își amintea cu recunoștință de țara care l-a adăpostit în momentele atât de grele de după încheierea războiului și de prietenii săi elvețieni, E. Vogt și R. Laur-Belart.

În 1946 Joachim Werner a fost numit provizoriu ca profesor la Universitatea din München, pe locul lui H. Zeiss, despre a cărui soartă nu se știa încă nimic. Abia peste un an s-a aflat că acesta căzuse pe front în România la 30 august 1944, fapt pentru care în anul 1948 Joachim Werner a primit numirea definitivă. Începuturile la Universitatea din München au fost deosebit de grele în acei ani. I-au fost de mare ajutor tânărul asistent Vladimir Milojčić și, pe atunci funcționar administrativ, Georg Kossack, doi tineri care mai târziu vor intra la rândul lor în elita personalităților arheologiei germane.

La Institut für Vor- und Frühgeschichte und Provinzialrömische Archäologie de la Universitatea din München a rămas în activitate până în 1974. Un sumar bilanț arată că în cei 28 de ani de profesorat au trecut doctoratul la el un număr de 33 de tineri, iar 7 viitori profesori și-au susținut docența (V. Milojčić, G. Kossack, H. Müller-Karpe, G. Ulbert, W. Torbrügge, H. Schubart și V. Bierbrauer). Și-a pregătit cu o rigoare și o conștiinciozitate rară cursurile și seminariile, acestea din urmă adevărate laboratoare metodologice. A considerat instruirea și formarea studenților și doctoranzilor ca fiind cea dintâi obligație a sa. Era o investiție ce izvora dintr-un profund simț al datoriei pentru viitor.

După încheierea muncii didactice la Universitate, Joachim Werner și-a continuat activitatea la „Kommission zur Erforschung der spätrömischen Raetien” a Academiei Bavareze de Științe până în ultima clipă a vieții. Ca președinte al acesteia încă de la înființare în 1957, a desfășurat o muncă impresionantă, care s-a concentrat mai ales pe proiecte de săpături arheologice în obiective de mare interes științific (Inwillino, Münsterberg, Kastell Sponeck, Weßling și altele), precum și pe publicarea integrală a acestora și a altora mai vechi. Drept mărturie a dimensiunii eforturilor și a reușitelor sale stau cele aproape 50 de volume publicate sub egida amintitei Comisii în seria „Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte”.

A publicat 17 volume, cuprinzând monografiile sau alt gen de lucrări și peste 300 de studii, articole, note și recenzii, unele din acestea din urmă având un pronunțat caracter de studii. Ele arată un evantai larg de preocupări și de teme abordate, datorate nu numai pregătirii sale multilaterale, în domenii conexe, ci și modului său de a înțelege și trata fenomenele lumii antice în complexitatea lor și cu toată interdependența firească dintre ele. Joachim Werner a scris numai atunci când avea ceva precis de spus și totdeauna a avut multe de comunicat. N-a scris niciodată de complezență, pentru a răspunde amabil vreunei invitații. Chiar și în notele cele mai reduse ca întindere aduce informații și interpretări noi. Textul lui rămâne dens și clar, plin de esență, fără risipă de cuvinte sau incursiuni depărtate de subiect. Influența magistrului asupra celor ce l-au cunoscut, fie direct fie numai prin opera sa, a fost mare, iar locul lui în istoria arheologiei germane și a celei europene va fi apreciat corect doar după studii precise asupra impactului pe care l-a avut prezența sa la catedră și în paginile publicațiilor de arheologie.

Prin maniera tranșantă și intransigentă de a aborda și mai ales de a contesta unele păreri supuse spre dezbateră, indiferent dacă discuția se purta în cadru restrâns sau cu prilejul vreunui colocviu sau congres, Joachim Werner devenea uneori incomod pentru parteneri. Dar tot atât de bine se știa că el are dreptate și de aceea opinia lui într-o chestiune sau alta ajungea ca un test de credibilitate, fiind căutată și ascultată cu grijă.

Joachim Werner a înțeles povara ce o purta Germania, de aceea s-a străduit să schimbe, în ochii europenilor și ai lumii, imaginea țării sale din preajma și din timpul ultimei conflagrații mondiale, tragedie trăită nu doar ca spectator, ci ca participant direct. A făcut-o cu competența savantului, cu înțelepciune și tenacitate. Drept mărturie că a reușit ceea ce și-a propus, stau onorurile ce i s-au făcut, lui și în același timp țării sale, de cele mai înalte foruri științifice din multe țări europene. A fost dr. h. c. al Universității din Kraków (1990), membru de onoare al Academiei Regale Irlandeze (1973), membru (în străinătate) al Academiilor de Științe din Bulgaria (1984) și Serbia (1988), membru corespondent al Academiilor din Viena (1975), Bruxelles (1977), Roma (1990) și Kraków (1992) și de asemenea membru al altor 12 diverse Societăți Științifice. În propria sa țară devenise membru corespondent (1936) și membru plin (1943) al Institutului Arheologic German, precum și membru al Academiei Bavareze de Științe (1953). Este locul să ne exprimăm regretul că inițiativa Academiei Române de a-l alege printre membrii săi a venit cu multă întârziere și n-a mai ajuns a fi finalizată.

ION IONIȚĂ

MARIJA GIMBUTAS

1921-1994

În anul 1994 arheologia, ca și viața academică în general, a pierdut o personalitate de seamă, oricât de controversată va fi fost ea. Marija Gimbutas a încetat din viață la 2 februarie, după ce luptase cu leucemia vreme de peste un deceniu. Avea 73 de ani și, deși activă până în ultimul moment, încă nu-și materializase toate proiectele. Printre altele, tocmai inițiasse organizarea la Vilnius (pentru septembrie 1994) a conferinței internaționale intitulată *Indoeuropenizarea Europei Nordice*, menită a se adăuga la cea de la Dublin din 1989 (*Transformarea Culturii Europene și Anatoliene, 4500-2500 î. de H.*) – și aceea pornită prin strădania Marijei Gimbutas). Încă din 1993, știindu-și sfârșitul aproape, savanta lituanian-americană dorea să se întoarcă acasă la Vilnius, în condițiile unei noi Lituanii.

S-a născut și a crescut în Lituania, făcându-și studiile la Vilnius. După cum mărturisea în septembrie 1984, la Iași, cu ocazia participării la o sesiune dedicată civilizației Cucuteni (vezi interviul pe care l-am publicat în *Cronica*, 1 feb. 1985), din copilărie a fost pasionată de folclor și de tradițiile populare baltice. În timpul războiului, tocmai lucra la o disertație dedicată ritualului funerar lituanian, domeniu spre care (tot conform propriei mărturisiri) a îndreptat-o un șoc din viața personală – moartea tatălui. De acolo avea, de fapt, să se îndrepte spre arheologie.

În 1944, când trupele sovietice „recuperau” Lituania, și-a părăsit în grabă țara, „purtându-și fiica de un an într-o mână și disertația în cealaltă” (după cum se formulează într-un articol dedicat ei, din *Los Angeles Times Magazine*, 11 iunie 1989). Pe baza unor acte de identitate false, ea, soțul și fetița au ajuns până la urmă la Viena, apoi în Germania. Teza de doctorat și-a susținut-o în 1946 la Tübingen, iar în 1949 a emigrat cu familia în America, fiind acceptată ca un fel de cercetătoare fără plată la Harvard. A trebuit să lucreze într-o fabrică, apoi ca vânzătoare, până i s-a acordat o bursă, în 1953. După care, în 1955, a devenit *research fellow* la Peabody Museum din Harvard (se pare că atitudinea militant-feministă a Marijei Gimbutas s-a cristalizat în acea perioadă, când, ca femeie, își găsea accesul interzis la unele biblioteci).

În 1963 a izbutit să obțină un post de profesor la UCLA (University of California in Los Angeles). Ca profesor, și ca membru marcant al *Centrului de Studii Indo-Europene* din Los Angeles (unul dintre puținele centre de studiu într-adevăr interdisciplinar din lume) s-a putut desfășura mai ales ca specialist în arheologia europeană. Marija Gimbutas nu a fost un arheolog de birou și nici unul pur teoretic (așa cum sunt mult prea mulți în America și Europa de azi). Ea a luat parte la numeroase campanii de săpături pe diverse șantiere europene, publicând și prețioase materiale balcanice (ca cele de la Anza, Sitagroi, sau Varna). În același timp, dovedind o remarcabilă capacitate de sinteză, a acumulat un volum imens de materiale publicate de alți arheologi (incluzându-i pe cei ruși, ucraineni, români, bulgari, iugoslavi, greci etc.), încercând să tragă o scrie întrecăgă de concluzii generale originale. A continuat să publice și după ieșirea la pensie (1990), suma lucrărilor sale atingând în final numărul de 20 de volume și peste 200 de articole, la care mă voi referi mai jos într-o concisă sinteză cronologic-tematică.

Marija Gimbutas și-a început cariera ca etnograf. Revin asupra aceluși aspect, deoarece el poate explica atât prezența unor titluri mai puțin arheologice din lista ei de lucrări, cât și unele din numeroasele reproșuri pe care le-a recepționat din partea arheologilor „puri”. Savanta în discuție nu a văzut niciodată preistoria europeană

„pe pătrățele”, ci ca pe un proces îndelungat, plin de schimbări succesive, dar și de perpetuări. O asemenea viziune reiese deja din lucrarea sa din 1956, *Prehistory of Eastern Europe*, ce lua în considerație descoperiri mezolitice, neolitice și eneolitice de pe teritoriile Rusiei și ale țărilor baltice. În anii 50-60, Marija Gimbutas dovedea că este în continuare interesată de simbolistica folclorului lituanian de sorginte arhaică (vezi *Ancient Symbolism in Lithuanian Folk Art* din 1958). Problema originilor tradițiilor baltice avea să o preocupe până la sfârșit, după cum dovedesc atât unele articole (vezi, de exemplu, *Pre-Indo-European Goddesses in Baltic Mythology*, 1985), cât și anumite subcapitole din ultimele volume.

O perioadă deosebit de importantă în cariera Marijei Gimbutas a fost cea dinspre sfârșitul anilor 60 și începutul anilor 70, când i-au apărut primele lucrări importante privitoare la pătrunderile stepice ca factor primordial în indoeuropenizarea Europei preistorice. Era și perioada în care Marija Gimbutas își fixa conceptele proprii de „Veche Europă” (adică Europa neolitică și eneolitică pre-indoeuropeană) și de „cultură kurganică” (atribuită populațiilor stepice primitiv-indoeuropene ce ar fi pătruns în trei „valuri” majore înspre Europa Centrală între 4500 și 2500 î. de H.). O lucrare-sinteză privitoare la cele trei valuri kurganice, *The Three Waves of the Kurgan People into Old Europe, 4500-2500 BC* (1979), deja expunea ceea ce se poate pe drept numi *teoria Gimbutas cu privire la fenomenul indoeuropean*. În speță, așa cum avea să susțină până la sfârșitul vieții (cu toată opoziția unor influente personalități academice), Marija Gimbutas vedea răspândirea idiomurilor indoeuropene ca rezultată din expansiunea în valuri succesive (nu neapărat migrații de proporții), a unei populații stepice, de pastoralii-călăreți războinici, începând încă de pe la mijlocul mileniului V î. de H. Stepicii respectivi par a fi fost cei care au schimbat radical (deseori violent) „Vechea Europă” creată de pașnicii neolitici agricoli. Teoria Gimbutas pornea, bineînțeles, de la opinii ale unor indoeuropeniști mai vechi (precum Pictet, Schleicher, Schrader, sau Brandenștein), sau mai recenți (incluzând și păreri ale unor arheologi români ca Roman, Morintz, Dinu sau Petrescu-Dîmbovița asupra efectelor pătrunderilor stepice în eneoliticul de la Dunărea de Jos). Dar Marija Gimbutas (urmată și de unii discipoli) și-a asumat rolul de a interpreta consistent și coerent o întreagă masă de descoperiri arheologice recente din Europa Central-Estică. Și, cu toate că în ultimii ani viziunea Gimbutas a fost atacată insistent (mai ales de adepții curentului „imobilist” dominat de arheologul britanic C. Renfrew), nu se poate trece cu vederea că acea viziune a fost îmbrățișată de importante personalități, precum lingvistul francez André Martinet (cf. *Des steppes aux océans – L'indo-européen et les „Indo-Européens”*, Paris, Payot, 1986), iar la noi, chiar mai devreme, de G. Ivănescu (cf. Th. Simenschy/G. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, București, 1981, p. 175-182). Acesta din urmă, chiar dacă vine cu destule semne de întrebare și completări, afirmă de la începutul comentariilor sale (p. 175): „Pentru prima dată s-a identificat fără putință de tăgadă cultura materială a poporului indoeuropean primitiv. Meritul acestei extraordinare realizări revine cercetătoarei americane de origine lituaniană, Marija Gimbutas” (și este de remarcat că Ivănescu nu citează decât lucrările Marijei Gimbutas publicate înainte de 1970!). În prezent, ne putem permite să afirmăm că (deși se vor mai putea face îmbunătățiri și adaosuri) teoria Gimbutas rămâne în picioare. Totuși nu se poate să nu remarcăm situația oarecum ciudată oglindită de volumul omagial *Proto-Indo-European: The Archeology of a Linguistic Problem – Studies in Honor of Marija Gimbutas* (editori S. Nacev Skomal și E. C. Polomé), prin care unii participanți (precum Makkay sau Renfrew) au încercat mai degrabă să demoleze teoria Gimbutas (promovându-și propriile teorii), decât s-o susțină, sau s-o îmbunătățească. Pentru cercetătorii de la noi, nu putem decât să facem această afirmație-apel: deocamdată, dintre teoriile indoeuropenizării lansate în ultimele decenii, cea a Marijei Gimbutas este *singura funcțională și demonstrabilă atât din punct de vedere arheologic, cât și lingvistic*.

De și mai multă critică negativă (chiar violentă) s-au „bucurat” lucrările Marijei Gimbutas cu privire la „Vechea Europă” și la „Marea Zeiță” (care pare să fi fost figura centrală a religiei și ideologiei neoliticului european). După cum arătam într-o recenzie recentă (*Marija Gimbutas, The Language of the Goddess*, San Francisco, Harper & Row, 1989 – în *AIIAI*, Iași, 1992, p. 475-478), savanta americană poate să fi avut și opinii criticabile, dar nu merita virulența unor aprecieri ca cele exprimate la noi de Vl. Dumitrescu (și de alții peste hotare). Marija Gimbutas știa (după cum spunea chiar ea) că devenise „oaie neagră” printre arheologi tocmai pentru că îndrăznise să iasă din tiparele „normale”, punând de fapt bazele unui domeniu nou, *arheomitologia* :

domeniu menit să încerce reconstituirea religiei, mitologiei și ideologiei preistorice, pe baza descoperirilor arheologice și a comparațiilor cu unele elemente și modele etnografice încă în funcție. Nu este de mirare că singura personalitate care a sprijinit-o fără rezerve în acea încercare revoluționară a fost J. Campbell, specialist de frunte în mitologie universală și istoria religiilor. Cu Mircea Eliade – ne spunea tot ea – Marija Gimbutas a avut doar contacte telefonice, pozitive (de la primul schimb de păreri ea simțind că are de-a face cu cineva venit din spațiul spiritual natal, cel est-european). Ca o concluzie: indiferent de cât va rămâne valabil din ele, volumele Marijei Gimbutas dedicate Marii Zeițe își vor păstra calitatea de opere de referință pentru cei ce vor păstra calitatea de opere de referință pentru cei ce vor avea pe viitor curajul abordării interdisciplinare în domeniul preistoriei. Efectele acestor volume asupra marelui public (mai ales a celui feminist-naturist) ne interesează mai puțin aici.

În rezumat, iată care ar fi domeniile academice la care Marija Gimbutas a contribuit în mod semnificativ de-a lungul unei jumătăți de secol (vezi și lista selectivă de lucrări anexată mai jos):

- *baltistică* (atât prin lucrările etnografice de tinerețe, cât și prin cele arheologice și arheomitologice dinspre sfârșitul carierei);
- *indoeuropeanistică* (prin seria consistentă a lucrărilor din perioada de maturitate științifică);
- aspecte majore ale *neoliticului*, *eneoliticului* și *bronzului* din Europa și din Orientul Apropiat;
- *istoria civilizației* (a se observa lucrările asupra templelor preistorice, sau asupra „proto-scrierii” eneolitice, incluzând-o și pe cea a tăblițelor de la Tărtăria);
- *arheomitologia* (domeniu ce o poate revendica printre întemeietori).

Putem fi siguri că Marija Gimbutas nu a intenționat, nici nu s-a așteptat să fie acceptată fără comentarii și fără rezerve, ci doar să fie receptată și interpretată obiectiv în toate cele (multe) pe care le avea de spus. Faptul că, până la ultima operă a vieții, Marija Gimbutas nu s-a arătat dispusă a renunța la opiniile ei de bază demonstrează că era convinsă de dreptatea ei (ce nu se sprijinea *doar* pe intuiție feminină). Se cuvine să-i păstrăm amintirea neîntinată de unele atacuri meschine, pornite (deseori fără prea multe argumente) mai ales dinspre reprezentanții unor curente ce se vor anti-Gimbutas cu orice preț. Fie ca generațiile viitorului să aibă răbdarea de a o studia pe Marija Gimbutas în amănunt și de a se strădui să-i corecteze cu temei unele păreri, în același timp confirmând și valorificând în mare parte opera sa.

ADRIAN PORUCIUC

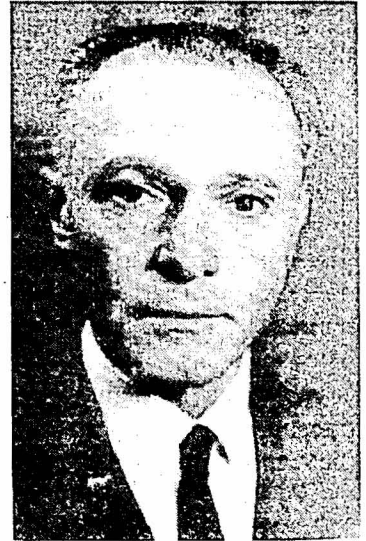
LISTĂ SELECTIVĂ DE LUCRĂRI

1. 1956, *The Prehistory of Eastern Europe: Mesolithic, Neolithic and Copper Age Cultures in Russia and the Baltic Area*, Harvard, Peabody Museum.
2. 1958, *Ancient Symbolism in Lithuanian Folk Art*, Philadelphia, American Folklore Society.
3. 1970, *Proto-Indo-European Culture: The Kurganic Culture during the 5th, 4th and 3rd Millennia*, în *Indo-European and Indo-Europeans*, ed. G. Cardona, H. M. Hoernigswald, A. Senn, Philadelphia.
4. 1970a, *Old Europe c. 7000-3500 BC: the Earliest Civilization before the Infiltration of Indo-European Peoples*, în *The Journal of Indo-European Studies (JIES)*, I, 1.
5. 1972, *Excavations at Anza, Macedonia*, în *Archaeology*, 25, 2.
6. 1973, *The Beginning of the Bronze Age in Europe and the Indo-Europeans: 3500-2500 BC*, în *JIES*, I, 163-214.
7. 1974, *The Gods and Goddesses of Old Europe: 7000 to 3500 BC: Myths, Legends and Cult Images*, London, Thames & Hudson.
8. 1976, *Figurines*, în *Neolithic Macedonia as Reflected by Excavation at Anza, Southeast Yugoslavia*, ed. M. Gimbutas, Los Angeles.
9. 1976a, *Ideograms and Symbolic Design on Ritual Objects of Old Europe (Neolithic and Chalcolithic Southeast Europe)*, în *To Illustrate the Monuments*, ed. J. V. S. Megaw, London, Thames & Hudson.
10. 1977, *The First Wave of Eurasian Steppe Pastoralists into Copper Age Europe*, în *JIES*, V, 4.
11. 1977a, *Gold Treasure at Varna*, în *Archaeology*, 30, 1.
12. 1978, *Le fin de l'Europe ancienne*, în *La Recherche*, 87.
13. 1979, *The Three Waves of the Kurgan People into Old Europe, 4500-2500 BC*, în *Archives suisses d'anthropologie générale*, Genève, 43, 2.
14. 1980, *The Kurgan Wave No. 2 (c. 3400-3200 BC) into Europe and the Following Transformation of Culture*, în *JIES*, VIII, 3-4.
15. 1980a, *The Temples of Old Europe*, în *Archaeology*, 33.

16. 1981, *The 'Monstruous Venus' of Prehistory or Goddess Creatrix*, în *Comparative Civilizations Review*, 7.
17. 1982, *The Goddesses and Gods of Old Europe, 6500-3500 BC: Myths and Cult Images*, ediție revizuită, London, Thames & Hudson.
18. 1983, *Die Balten*, München, Herbig.
19. 1984, *The Sign System of Old Europe, 5500-4000 BC*, în *The Quarterly Review of Archaeology*, 5, 2.
20. 1984a, *Old European Deities. With Emphasis on Images from the Cucuteni Culture*, comunicare la sesiunea *Civilizația Cucuteni în Context European*, Iași-Piatra Neamț (publ. 1987).
21. 1985. *Pre-Indo-European Goddesses in Baltic Mythology*, în *The Mankind Quarterly*, 1.
22. 1985a. *Megalithic Tombs of Western Europe and Their Religious Implications*, în *The Quarterly Review of Archaeology*, September.
23. 1985b, *Primary and Secondary Homeland of the Indo-Europeans*, în *JIES*, XIII, 1-2.
24. 1986, *Mythical Imagery of the Sitagroi Society*, în *Excavations at Sitagroi*, ed. C. Renfrew, M. Gimbutas, Los Angeles.
25. 1989, *The Language of the Goddess*, San Francisco, Harper & Row.
26. 1989a, *Civilizație și cultură*, trad. S. Paliga, prefață și note R. Florescu, București, Meridiane.
27. 1991, *The Civilization of the Goddess*, San Francisco, Harper & Row.

ANTON NIȚU

1911-1995

Pământul l-a primit întru ale sale pe cel care și-a consacrat întreaga viață descoperirii și studierii lucrului mâinilor omului, ascunse sub țărâna mileniilor. Spune psalmistul: „Omul! Ca iarba sunt zilele lui; înflorirea lui ca floarea câmpului! așa va înflori. Că vânt a trecut peste el și nu va mai fi și nu se va mai cunoaște încă locul său”. Așa a înflorit patima arheologică a lui Anton Nițu și parfumul ei s-a răspândit asupra tuturor celor care ne-am aflat în preajma sa: De acest duh al cunoașterii ne-am bucurat cu toții, căci fostul nostru coleg a avut darul – rar întâlnit la oameni – de a împărtăși tuturor din vasta sa cultură arheologică. A fost o lumină care n-a stat sub obroc, ci a iluminat în jurul său, răspândind acea iradiere specifică lui, de cultură, de cunoaștere, de bunătate, de înțelegere, într-un cuvânt, de omenie. Tocmai el, pe care oamenii l-au băgat în pușcărie, nu pentru că ar fi fost simpatizant al unei mișcări extremiste, ci fiindcă a avut nenorocul de a deveni savant într-o perioadă când intelectualitatea țării trebuia distrusă. Regimul pe care l-a detestat, și poliția politică pe care nu a vrut s-o slujească pe post de delator al propriilor lui colegi, aceste două forțe ale răului l-au marcat pentru toată viața, prin anii de temniță ce i-au fost impuși. Dar, a fost Anton Nițu un răzbunător? A dorit el răul celor care i-au făcut un rău imens privându-l de libertate și de posibilitatea de a-și continua munca, chemarea pentru care credea că l-a creat Ziditorul? Nu a nutrit niciodată aceste gânduri lașe de răzbunare, căci mi-a spus că i-a iertat încă în pușcărie fiind.

Era, ca fizic, „o mână de om”, dar îndărătul frunții sale aflai un munte de înțelepciune, de cunoaștere, de știință arheologică. Creatorul l-a dăruit cu o extraordinară putere de muncă, de rezistență la suferință, cu o impresionantă capacitate de înțelegere și sinteză a fenomenelor istorice. De ce am alăturat rezistența la suferință cu celelalte calități de excepție? Pentru că în anii de pușcărie a avut puterea să nu uite că marii savanți al căror elev a fost (Nicolae Iorga, I. Andrieșescu, Scarlat Lambrino, P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu) au picurat în sufletul său flacăra dorinței permanente de cunoaștere; de asemenea, pentru că în anul în care a fost ostracizat de cei apropiați, a dat literaturii arheologice lucrări de valoare științifică indiscutabilă.

A fost în permanență conștient de propria sa valoare. Se autoevalua corect, în comparație cu colegii de strictă specialitate. Nu a iertat niciodată lipsa de informare științifică, de cultură arheologică universală. Mai mult încă, considera că toți arheologii ar trebui să cunoască în aceeași manieră întreaga problematică a arheologiei, artei și religiei populațiilor preistorice și ale antichității. Nu a iertat niciodată mediocritatea în știința arheologică, față de care se exprima chiar cu duritate; credea că toți arheologii preistoriceni ar trebui să-i semene, ca profunzime a ideilor, a interpretării materialelor arheologice, la scară mai mult decât continentală.

Câteva reperi biografice, ca și succinte considerații cu privire la creația sa științifică, se impun și, de altfel, acestea au mai fost prezentate (cf. *Anton Nițu la 70 de ani*, în *Arheologia Moldovei*, 10, 1985, p. 101-103).

„Născut la 27.XI.1911 în orașul Roman, a urmat cursurile primare și gimnaziale la Liceul de Băieți, susținând examenul de bacalaureat în 1932. Din 1935 a fost student la Universitatea București, Facultatea de Filosofie și Litere, secția Istorie, cu specializare în preistorie. Pasiunea pentru arheologie i-a fost imprimată de profesorii I. Andrieșescu, Scarlat Lambrino și Gh. Murnu, dar nu pot fi trecuți cu vederea renumiții profesori P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu, precum și geniul istoriografiei românești, Nicolae Iorga.

După absolvirea Facultății revine la cea mai veche Universitate a țării, ca asistent al profesorilor Radu Vulpes și Dumitru Tudor. Specializarea prin doctoratură și-o încheie în 1946, având ca subiect al tezei de doctorat „Încercare de interpretare asupra ornamentației ceramice neo-eneolitice carpato-dunărene”. Timp de un deceniu (1941-1951) este asistent la Catedra de Arheologie a Facultății de Litere și Filosofie și apoi la

Catedra de Istorie Veche a Facultății de Istorie și Geografie, conducând seminariile și susținând cursuri de Istorie antică, Istoria coloniilor Pontului și Popoarele Europei în epoca fierului.

Din anul 1953 a funcționat ca muzeograf principal și șef de sector la Muzeul de istorie al Moldovei, iar din 1965, documentarist și apoi cercetător științific principal la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”, până în iunie 1975 (când s-a pensionat). Prin vasta sa cultură în domeniul arheologiei și istoriei antice, Anton Nițu a făcut dovada realelor sale calități de cercetător și om de știință, atât cu prilejul seminariilor și cursurilor amintite, cât și prin cele peste 40 de studii și articole, a căror problematică cuprinde o perioadă lungă de timp, din neolitic și până în perioada prefeudală.

Cercetările arheologice la care a participat sau pe care le-a condus, în obiective de o deosebită importanță pentru istoria veche a României (Poiana-Tecuci, Trușești și Ștefănești-Botoșani, Zimnicea, Poienești-Vaslui, Bâta Doamnei-Piatra Neamț, Lunca Ciurei, Spinoasa și Erbiceni-Iași, Dărmănești și Ghelăiești-Neamț), însumează nu mai puțin de 28 ani de investigații în „arhivele” nescrise ale locuirilor umane. Semnificativ este și faptul că Anton Nițu a adus contribuții esențiale și la valorificarea rezultatelor săpăturilor arheologice, chiar dacă acestea aparțineau preistoriei sau unor perioade ulterioare.

Anton Nițu s-a impus, însă, prin cercetările din domeniul neo-eneoliticului și îndeosebi al artei cucuteniene. În acest sens putem afirma că arta preistorică, ajunsă la apogeu prin realizările și înalta măiestrie a purtătorilor culturii Cucuteni, a avut în Anton Nițu unul din cei mai autentici interpreți. Studiile sale speciale, referitoare la reprezentările zoomorfe și ornitomorfe, sau cu privire la plastica antropomorfă, constituie tot atâtea reale și valoroase contribuții științifice. Fin și subtil interpret al artei cucuteniene, Anton Nițu a reușit să elaboreze, pe temele date, valoroase lucrări care l-au impus printre preistoricienii perioadei, din țară și de peste hotare.

Pentru cunoașterea și înțelegerea deplină, științifică, a variantelor și aspectelor decorative ale ceramicii cucuteniene, fundamentale sunt studiile referitoare la reconsiderarea Ariușdului, sau ale fazelor și subfazelor culturii Cucuteni. Cunoscând o bogată literatură de specialitate în domeniul artei preistorice, Anton Nițu a reluat, la vârsta deplină de realizare a marilor sinteze, studiul imensului material arheologic, reușind să stabilească criteriile pentru clasificarea complexelor ceramicii și periodizarea etapelor cucuteniene. Vedem în aceste studii o interpretare subtilă a studiilor decorative de pe ceramica cucuteniană, pornind de la deplina înțelegere a celebrei monografii realizate de H. Schmidt, căreia îi aduce unele completări, necesitate și impuse de rezultatele cercetărilor preistorice românești din ultimele decenii. Această ordine a succesiunii grupelor permite stabilirea și explicarea filiației genetice a grupelor ceramice, în acord cu clasificarea stabilită de H. Schmidt. În felul acesta, specialistul Anton Nițu a conceput construirea unui sistem complet de periodizare, în funcție de definirea complexelor ceramice corespunzătoare etapelor culturii cucuteniene, stabilind criteriile de clasificare a complexelor ceramice și de periodizare a etapelor lor organice. Aceste criterii sunt indicate de condiționările stratigrafice, tipologice și cronologice ale complexelor ceramice în așezările cu unul sau mai multe niveluri de locuire. Pe baza acestor date au fost clarificate pozițiile stratigrafice, tipologice și cronologice ale grupelor ceramice din așezările cucuteniene cu stratigrafie verticală sau orizontală, cu atât mai mult cu cât numai complexele ceramice, indiferent de modalitatea stratigrafică a nivelurilor de locuire cărora le aparțin, discriminează etapele și succesiunea lor.

Pornind de la considerentul că pe baza cercetărilor arheologice s-a dovedit clar că etapele evoluției ceramicii și culturii cucuteniene sunt determinate de complexele ceramice din nivelurile de locuire succesive, Anton Nițu apreciază că, clasificarea ceramicii trebuie extinsă de la definirea și repartizarea categoriilor, speciilor și grupelor stilistice în cadrul perioadelor, la definirea complexelor ceramice ale etapelor principale și secundare. În acest scop, importante sunt modalitățile de asociere ale categoriilor, speciilor și grupelor ceramice în cadrul unei perioade sau de la o perioadă la alta. După precizarea aspectelor teoretice, Anton Nițu a stabilit principalele categorii ceramice ale culturilor Precucuteni (fazele I-III) și Cucuteni (fazele A, AB și B), utilizând în totalitate materialele descoperite în diferite subunități geografice. Dar modalitățile stilistice nu sunt imuabile, constatându-se că imbricarea categoriilor principale și secundare, prin apariția și dispariția lor treptată de-a lungul etapelor, determină asociații noi de categorii, specii, grupe și aspecte decorative, care definesc complexele ceramice ale etapelor, deoarece sunt condiționate stratigrafic, tipologic și cronologic în complexele de habitație ale așezărilor cu stratigrafie verticală și orizontală.

Precizăm, însă, că nu ne-am propus realizarea unei exegeze a lucrărilor omului de știință Anton Nițu; am dorit doar să punctăm câteva din contribuțiile sale originale și fundamentele pentru cunoașterea și înțelegerea cât mai deplină a ceea ce în mod curent numim „Cultura Cucuteni-Tripolie”.

Prin dispariția lui Anton Nițu, arheologia preistorică pierde un mare savant; totodată, un mare om, care a avut curajul să declare public în 1975: „pentru un stat comunist, cercetarea arheologică este un lux; iar dacă statul respectiv crede că-și poate permite acest lux, trebuie să le acorde specialiștilor în domeniu demnitatea de care au nevoie pentru a se simți liberi în gândire, în interpretarea descoperirilor”. Această frază este și astăzi de o apăsătoare actualitate.

VASILE CHIRICA

BIBLIOGRAFIE

Adăugăm listei de lucrări științifice a lui Anton Nițu, publicată în 1985 (*Arheologia Moldovei*, 10, p. 102-103), următoarele:

44. *Considération sur les styles de la céramique peinte de Cucuteni-Tripolie*, în *BAI*, I, Iași, 1987, p. 59-66.

45. *Deux vases cucuteniens aux caractères anthropomorphes récemment découverts dans le dép. de Iași*, în *BAI*, I, Iași, 1987, p. 287-288 (în colaborare).

46. *Thèmes plastiques anthropomorphes et zoomorphes de la céramique cucuténienne de style A de Poienești (dép. de Vaslui)*, în *BAI*, I, Iași, 1987, p. 301-308 (în colaborare).

47. *Două vase cucuteniene cu caractere antropomorfe recent descoperite*, în *Hierasus*, VII-VIII, Botoșani, 1989, p. 17-38.

48. *L'art anthropomorphe Cucuteni-Tripolie*, E.R.A.U.L., Liège, 1995 (sub tipar).

ALEXANDRU ANDRONIC

1915-1995

În săptămânile unui sfârșit de primăvară, când colegii și colaboratorii profesorului Alexandru Andronic detaliau organizarea sesiunii omagiale de comunicări menite să-i aniverseze opt decenii de viață, o boală necruțătoare – înfruntată cu stoicism și discreție – îl aducea pe patul de suferință dintr-un spital din Onești. Nici priceperea doctorilor, nici devotamentul familiei nu au putut să se opună destinului implacabil, care l-a răpit dintre cei vii la 25 mai 1995, cu puțin timp înainte de a sărbători împlinirea frumoasei vârste de 80 de ani. Trei zile mai târziu familia, rudele, prietenii și colegii îl conduceau îndurerăți pe ultimul drum în cimitirul Eternitatea din marginea Iașilor, orașul de care și-a legat cea mai mare parte a vieții și cea mai rodnică din punctul de vedere al împlinirilor profesionale.

Născut la 2/15 iunie 1915 în satul Jora de Jos din uezdul Orhei (în perioada interbelică în județul Orhei, iar în prezent în raionul omonim din Republica Moldova) al guberniei Basarabia din Imperiul rus, Alexandru Andronic – fiul lui Ioan și al Olgăi Andronic – descindea dintr-o familie de intelectuali cu rosturi în sfera confesională, ce menținuse cu obstinație stindardul românismului într-o extremitate a domeniilor anexate monarhiei țarilor, unde administrația oficială se străduia să anihileze cu desăvârșire exteriorizările aspirațiilor naționale. Când atinsese pragul vârstei conștiente, Basarabia natală intrase în alt perimetru politic, reunindu-se cu întregul din care fusese smulsă abuziv. Cu toate acestea, apartenența centenară la imperiul omnipotent din răsăritul continentului nu a rămas fără repercusiuni în ambianța cosmopolită a Chișinăului, unde rusa a continuat să-și mențină o vreme statutul de *lingua franca* și după Marea Unire. Nu este de mirare, deci, că tânărul Alexandru Andronic, care a urmat atât studiile primare (în 1922-1926) cât și cele liceale (în 1926-1933) în fosta reședință de gubernie de pe râul Bâc, și-a consolidat cunoștințele în limba lui Tolstoi și Dostoievski, dobândite încă din familie. A avut capacitatea de a face disjunctia între repulsia provocată de abjurabila politică imperială și venerația pentru valorile perene ale artei și științei ruse. Prin aceasta i s-au deschis larg porțile unei mari culturi, a cărei aprofundare s-a dovedit benefică pentru întreaga activitate viitoare.

Cum Chișinăul interbelic nu deținea decât o facultate de teologie, după susținerea examenului de bacalaureat la prestigiosul Liceu „Alecru Russo”, în vara anului 1933, pașii l-au purtat spre marele centru universitar de la Iași, ca pe aproape toți basarabeni dornici să-și continue studiile în afara domeniului ecleziastic. În ultima parte a perioadei interbelice nucleul istoriografic din vechea metropolă culturală a Iașilor, gravitând în jurul Universității Mihăilene, a atins apogeul său datorită prestației intelectuale a unui mănunchi de dascăli de elită, impuși pe plan național și internațional precum Gheorghe I. Brătianu, Andrei Oțetea, Ilie Minea, Franz Babinger, Orest Tafrali, Alexandru V. Boldur, Paul Nicorescu etc. Tinerii asistenți, formați în jurul magiștrilor, precum Mihai Berza, Radu Vulpe, Dionisie Pippidi, Mihai Guboglu, Dimitrie Ciurea, Emil Condurachi etc., aveau să devină, de asemenea, nume de rezonanță în istoriografia românească din deceniile următoare. Preocupările, interesele și orientările metodologice variate, configurate în spații culturale diferite, ale corpului profesoral, departe de a deconcerta, erau de natură să faciliteze extensia orizonturilor cognitive și opțiunea spre domenii diversificate. În mediul științific elevat din capitala Moldovei, patronat de elemente competente și dinamice, s-a format ca specialist Alexandru Andronic unul din tinerii cei mai hăruiți ai generației sale.

Dat fiind că mai mulți membri ai familiei se dedicaseră rânduinelor duhovnicești, decizia în alegerea profesiei a stat un timp sub incidența incertitudinii. Pentru început – din toamna lui 1933 – a urmat cursurile

Facultății de Drept, obținându-și licența în 1940, când s-a înscris ca avocat stagiar în Baroul Avocaților din Iași. La fel ca și în cazul dascălilor săi Gheorghe I. Brătianu și Alexandru V. Boldur, studiile în Drept și-au relevat utilitatea în viitoarele sale prospectări istorice.

Aplecarea spre universul nemărginit și incitant al istoriei aveau să-i absoarbă încetul cu încetul întreaga pasiune. De această atracție, care îi va marca pregnant destinul, nu erau desigur străini dascălii ce îi călăuzeau pașii. La depărtare de o jumătate de veac de la momentele când spiritul tânăr, animat de ispita cunoașterii, sorbea din revărsarea generoasă a erudiției magiștrilor, se destăinuia plin de vibrație: „mărturisesc din capul locului fericirea de a fi avut ca profesori personalități marcante ale științei istorice românești, de la care am învățat nespuse de mult sub multiple aspecte atât didactico-științifice cât și moral-educative” (Al. Andronic, *Evocări din anii studenției: Profesorul Gheorghe Brătianu, în Confluente istoriografice românești și europene. 90 de ani de la nașterea istoricului Gheorghe I. Brătianu*, coord. V. Spinei, Iași, 1988, p. 503).

Ținuta doctă, dar și captivantă, a prelegerilor lui Gh. I. Brătianu și A. Oțetea l-au atras mai cu seamă spre istoria medie și modernă universală. De altfel, chiar la examenul de licență în Istorie, susținut în anul 1942 în fața unei comisii prezidate de Andrei Oțetea, a optat pentru specialitatea de Istorie universală. Tot atunci a absolvit și Seminarul Pedagogic Universitar din Iași, după ce frecventase în 1939-1940 Școala Normală Superioară.

O reverberație cu totul aparte a avut în sufletul său audierea prelegerilor din cadrul cursurilor de vară din 1939 de la Vălenii de Munte, organizate de incomparabilul polihistor N. Iorga, „prilej fericit pentru noi de a ne completa cunoștințele, deoarece profesorul își dezvoltă, cu un deosebit farmec de om sfântos, principalele sale idei privind dragostea de neam, capacitatea de a ne integra mersului ascendent al progresului uman, de a ne situa pe pozițiile cele mai avansate sub raportul integrării istoriei patriei în istoria universală, făcându-ne să înțelegem că și popoarele mici pot să-și spună cuvântul în arena internațională” (Al. Andronic, *Nicolae Iorga – Cursurile de vară de la Vălenii de Munte*, în *Hierarșus, Anuar '79*, Botoșani, 1982, p. 372).

Prelungirea perioadei de studiu s-a datorat atât diseminării forțelor în mai multe direcții, cât și împrejurărilor extraprofesionale. În 1937-1938 a fost nevoit să-și întrerupă studiile spre a-și efectua stagiul militar în cadrul Regimentului 3 Roșiori din Chișinău, pentru ca, în anii următori, să fie în repetate rânduri concentrat și mobilizat. În vara lui 1941 participă la operațiunile de eliberare a Basarabiei de sub ocupația bolșevică, pentru ca apoi, după ce și-a susținut examenul de licență în Istorie, să fie trimis pe frontul antisovietic într-o unitate de cavalerie. A cunoscut toate avaturile unei campanii dramatice, în care și-a riscat viața de zeci de ori, fiind recompensat prin avansarea de la gradul de plutonier major la cel de locotenent și prin decorarea cu medalia „Cruciada împotriva comunismului” și cu ordinul „Coroana României”. Evenimentele premergătoare cuceririi de la 23 august 1944 îl surprind pe frontul din Moldova, după care a fost mobilizat la Marele Stat Major al Armatei Române până la sfârșitul războiului.

Făcându-se remarcat printr-o bună pregătire profesională și prin multă pasiune, este angajat în 1943 ca asistent universitar la Catedra de Istoria românilor din cadrul Facultății de Litere și Filosofie, iar apoi promovat ca șef de lucrări la Catedra de Istorie generală medie, calitate în care a condus proseminarul de Paleografie și diplomatică slavo-română și seminarul special de Istorie generală medie. În același timp, succesorul lui Ilie Minea, începând din 1943, în calitate de director la Institutul de Istorie Națională „A. D. Xenopol”, Al. V. Boldur, i-a încredințat secretariatul de redacție de la „Studii și cercetări istorice”, care, în scurta sa perioadă de apariție, a fost una din cele mai bune reviste de specialitate din țară.

Alexandru Andronic s-a numărat printre victimele epurărilor din învățământul superior din 1951, dirijate de regimul comunist, care a dat o grea lovitură elitei intelectuale românești, substituind cu elemente incompetente, dar docile și ariviste, care au coborât în mod deplorabil nivelul instrucției universitare vreme de mai multe decenii. Unul din principalele capete de acuzare ce a contribuit la îndepărtarea sa din învățământ, în afară de „originea nesănătoasă”, a fost participarea la războiul antisovietic. Anchetat în legătură cu atitudinea sa în calitate de militar, a avut curajul – ce putea să-l coste ani grei de temniță – să declare că a considerat justă campania până la Nistru, mărturisind că primul lucru făcut după forțarea Prutului a fost să sărute pământul unde își odihnesc oasele strămoșii.

Îndepărtarea abuzivă de la Alma mater nu a fost de natură să-l debusoleze, chiar dacă o vreme a trebuit să accepte un post de traducător la Institutul de Studii Româno-Sovietice de pe lângă Filiala Iași a Academiei

Populare Române. Căsătoria din același an cu Margarita Trifan, distinsă profesoară de geografie, l-a ajutat să traverseze cu mai multă seninătate acest moment de cumpănă. Devotamentul, delicatețea și tactul soției au contribuit și ulterior la atenuarea tensionărilor hărăzite de viață, au temperat răbufnirile unei firi câteodată capricioasă și explozivă, în confruntările cu o societate în care nu echitatea și firescul alcătuiau nota dominantă.

Începând din 1952 a fost încadrat la Institutul de Istorie și Filologie subordonat Academiei, care a suferit de-a lungul anilor numeroase metamorfozări, secții ale sale transformându-se în Institutul de Istorie și, ulterior, în Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, unde a lucrat până în 1970 în calitate de cercetător, preluând conducerea Sectorului de Arheologie medievală. În această perioadă, extinsă la aproape două decenii, în care disponibilitățile fizice s-au conjugat armonios cu acumulările intelectuale, avea să se manifeste cu multă energie, lărgindu-și considerabil aria de preocupări și dovedind receptivitate față de domeniile pluridisciplinare. Edificându-se că fără aportul arheologiei imaginea evului mediu românesc rămâne grav știrbită, a vădit un deosebit interes pentru reluarea săpăturilor de la Suceava sub conducerea lui Ion Nestor, șantier la care s-au format numeroși specialiști, punându-se bazele școlii arheologice moderne naționale de medievistică. La rândul său, s-a dovedit un element dinamizator în sfera cercetării arheologice a orașului medieval moldovenesc, efectuând săpături cu rezultate fructuoase la Suceava, Iași, Baia, Vaslui, Piatra Neamț, Botoșani, Hârlău și Huși, investigații ce au adus contribuții de mare interes pentru problemele genezei și evoluției vieții urbane, planimetriei curților domnești, culturii patriciatului citadin etc. Această activitate nu s-a repercutat numai pe plan strict epistemologic, ci a avut drept rezultat și modelarea a noi specialiști în domeniul arheologiei evului mediu.

Pe linia acelorași preocupări și-a elaborat teza de doctorat intitulată *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea* – având drept conducător științific pe academicianul Ștefan Pascu –, susținută la Universitatea din Cluj în anul 1970. Finisată și substanțial augmentată, această valoroasă lucrare, opera sa cea mai întinsă și consistentă, bazată prioritar pe propriile investigații de teren, a fost publicată la Iași în 1986, fiind distinsă cu premiul „Vasile Pârvan” al Academiei Române.

O altă fațetă a strădaniilor sale profesionale a constituit-o munca la organizarea Muzeului de Istorie a Moldovei în spațiul generos oferit de Palatul Culturii din Iași, sub coordonarea profesorului Mircea Petrescu-Dîmbovița. După deschiderea în 1957 a primului sector al expoziției sale permanente, în anul 1964 s-a inaugurat și sectorul aferent evului mediu și perioadei moderne – în acel moment poate cel mai bine realizat din toate muzeele din țară –, la care aportul colectivului condus de Al. Andronic a fost esențial.

Anumite neîmpliniri în *cursus honorum* – cotate de multă lume drept inechitabile –, dar și atracția pentru activitatea didactică, pentru care a avut întotdeauna o reală aplecare, l-a determinat în 1970 să accepte postul de lector la Facultatea de Istorie-Geografie a Institutului Pedagogic din Bacău, unde a funcționat până în 1975, când s-a pensionat la cerere, după ce cu un an înainte susținuse concursul pentru postul de conferențiar universitar. La institutul băcăuan i s-au încredințat cursuri și seminarii de Istorie generală medie, Istoriografie generală și Istoria modernă a României, ocupându-se totodată și de practica pedagogică. În învățământul superior a mai funcționat și în 1953-1956, când a fost asistent universitar la Catedra de Limbă rusă de la Institutul Agronomic „Ion Ionescu de la Brad” din Iași.

De-a lungul anilor a participat la mai multe manifestări științifice cu caracter internațional și anume la Seminarul mixt româno-sovietic de arheologie medievală de la București din 1958, la conferințele de arheologie cu invitați din străinătate de la București din 1961 și Iași-Suceava din 1963, la congresele internaționale de științe preistorice și protoistorice de la Praga din 1966 și de la Bratislava din 1991, prezentând comunicări bine apreciate. În 1966 și 1967, în baza acordurilor de colaborare interacademică, a efectuat deplasări în URSS și, respectiv, în Cehoslovacia, pentru a se documenta în problema fortificațiilor medievale, prilej cu care a fost invitat să susțină comunicări la institutele de arheologie din Moscova și Praga. A fost, de asemenea, prezent la foarte multe conferințe naționale, simpozioane și diverse sesiuni științifice organizate în România și Republica Moldova, contribuind la ridicarea nivelului dezbaterilor prin intervențiile sale docte, ca și la dinamizarea lor prin vivacitatea spiritului său polemic.

Profesorul Alexandru Andronic este autor al unui număr mare de studii, rapoarte de săpături, note și recenzii, publicate în țară și străinătate, îmbrățișând un spectru larg de probleme, extinse din antichitate până în epoca contemporană. A făcut dovada că este capabil să se exprime cu competență atât pe tărâmul istoriei naționale cât și a celei europene, abordând subiecte legate de vechiul drept românesc, evoluția învățământului

în epoca modernă, istoriografie, procesul de feudalizare în vestul Europei, aportul surselor informative rusești la reconstituirea evenimentelor și structurilor economice, culturale și politice din regiunile carpato-dunărene etc. Punctul de greutate a contribuțiilor sale științifice se cantonează în jurul aspectelor de civilizație urbană medievală din Moldova, în toate resorturile sale de esență, cu vădită predilecție pentru trecutul Iașilor, Vasluiului și Sucevei. Lucrările din acest perimetru tematic sunt cele care îi asigură un loc distinct în peisajul istoriografic românesc contemporan, impunându-se drept un reper de neignorat pentru toți cei ce se vor arăta captivați de mirajul descrierii universului citadin din evul mediu moldav.

Datorită experienței dobândite ca secretar de redacție la „Studii și cercetări istorice”, s-a dovedit extrem de util și eficient atunci când a fost cooptat ca membru al comitetelor de redacție la „Arheologia Moldovei” și „Acta Moldaviae Meridionalis” în 1961 și, respectiv, 1979, contribuind la sporirea prestigiului acestor periodice. Captivat de personalitatea lui Ion Ionescu de la Brad, întemeietorul învățământului agronomic modern, căruia i-a dedicat mai multe studii, s-a ocupat de organizarea comemorării a 150 de ani de la nașterea savantului și de tipărirea unui volum închinat lui în anul 1971. De asemenea, s-a implicat în activitatea a numeroase organisme cu profil apropiat de preocupările sale: Asociația Slaviștilor din România (1964), Societatea de Științe Istorice din România (1970), Asociația Oamenilor de Știință din România (1986), fiind adesea pentru acestea o sursă bogată de idei constructive. În anul 1990 a fost numit președinte al Comisiei zonale Moldova din cadrul Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice din România. Pentru meritele probate în decursul anilor a fost ales membru de onoare al Institutului de Arheologie din Iași (1990), al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” (1990), al Societății de Heraldică, Genealogie și Sfragistică din România, Filiala Iași (1993), cetățean de onoare al municipiului Vaslui (1994) etc.

Discipolii și colaboratorii profesorului Alexandru Andronic îi vor păstra o pioasă amintire pentru calitățile sale umane și cărturărești, pentru largul diapazon al erudiției, pentru generozitatea și harul său de dascăl și cercetător, pentru contribuțiile de substanță la investigarea monumentelor medievale și a altor domenii, pentru fervoarea și devotamentul neclintit cu care a slujit tărâmul istoriei.

VICTOR SPINEI

LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE PUBLICATE

1. *Tyras în epoca romană în lumina cercetărilor profesorului Paul Nicorescu*, în *Viața Basarabiei*, Chișinău, 1940, 5-6.
2. *B. G. Agapie, Problema jurătorilor la români*, în *Studii și cercetări istorice (=SCI)*, Iași, 19, 1946, p. 213-214 (recenzie).
3. *Revista Genealogică Română*, în *SCI*, 19, Iași, 1946, p. 240-241 (recenzie).
4. *Din problemele vechiului drept românesc. Citație și mandat*, în *SCI*, 20, Iași, 1947, p. 299-311.
5. *În legătură cu primul război mondial și participarea României*, în *SCI*, 20, Iași, 1947, p. 319-320.
6. *D. Șt. Marin, Părăsirea Daciei traiane în izvoarele literare antice*, în *SCI*, 20, Iași, 1947, p. 326-328 (recenzie).
7. *Anuarul Liceului Național din Iași*, în *SCI*, 20, Iași, 1947, p. 336-337 (recenzie).
8. *Očerki russkogo literaturnogo jazyka, XVII-XIX vekov*, în *Ethos*, Iași, 1947, p. 183-185 (recenzie).
9. *Elemente de pedagogie socialistă*, Iași, 1948, 76 p. (în colaborare cu Vasile Harea).
10. *Coloniile militare în proiectul de reformă a lui Leonte Radu*, în *SCȘIași*, 6, 1955, 3-4, p. 77-86.
11. *Contribuții la istoricul școlilor ținutale*, în *AȘU Iași*, S. III, 1956, 1-2, p. 415-420 (în colaborare cu I. Antohi).
12. *Problema pieții unice a Rusiei în coloanele revistei „Istoričeskie Zapiski”*, în *SCȘIași*, 7, 1956, 1, p. 189-194 (recenzie).
13. *Izvestija Moldavskogo Filiala Akademii Nauk*, 5(25), în *SCȘIași*, 7, 1956, 1, p. 195-196 (recenzie).
14. *Biblioteca școlii primare din Tîrgul Frumos (1875)*, în vol. *Prima Sesiune științifică de bibliografie și documentare*, București, 1957.
15. *În legătură cu unele manuscrise rusești din biblioteca Universității din Iași*, în vol. *Relații romîno-ruse în trecut*, București, 1957, p. 292-306 + 8 pl. în afară de text.
16. *Cursul de agricultură a lui Ion Ionescu de la Brad ținut la Academia Mihăileană*, în vol. *Omagiu lui Ion Ionescu de la Brad*, Iași, 1957, p. 27-33 + 6 pl. în afară de text (în colaborare cu Vl. Homulescu).
17. *Ion Ionescu de la Brad și unele probleme de ridicarea nivelului tehnic al agriculturii*, în vol. *Omagiu lui Ion Ionescu de la Brad*, Iași, 1957, p. 77-86 + 2 pl. în afară de text (în colaborare cu Th. Ville).
18. *Tezaurul de monede moldovenești de la Corlăteni (Dorohoi)*, în *SCȘIași*, VIII, 1957, 1 (în colaborare cu N. Grigoraș).
19. *Documente referitoare la Principatele Romîne aflate în fondul Voronțov păstrate în Arhiva Centrală de Stat a Actelor Vechi din Moscova*, în *RevArhiv*, 1, 1958, p. 222-226.
20. *O școală sătească din Moldova în preajma anului revoluționar 1848*, în *RevArhiv*, 1958, 2, p. 195-200 (în colaborare cu I. Antohi).

21. *Dezvoltarea învățământului agricol în Moldova*, în *Lucrările Științifice, Buletinul Institutului Agronomic Iași „Profesor Ion Ionescu de la Brad”*, Iași, 1958, p. 5-19 (în colaborare cu Vl. Gheorghiu și Gh. Ungureanu).

22. *Învățământul agricol din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *SCȘIași*, 9, 1958, 1-2, p. 99-124 (în colaborare cu Gh. Ungureanu).

23. *O istorie a Principatelor în limba rusă scrisă în preajma Unirii*, în *SCȘIași*, 1959, 1-2, p. 200-208.

24. *Studii referitoare la satul rus în secolele X-XIII*, în *SCIV*, 10, 1959, 1, p. 206-210 (recenzie).

25. *Ukazatel' vopominanij, drevnikov i patevych zametok XVIII-XIX vekov*, în *RevArhiv*, 2, 1959, 2, p. 330-333 (recenzie).

26. *Gheorghe Asachi și unele probleme referitoare la introducerea învățământului practic în Moldova*, în *RevArhiv*, 3, 1960, 1, p. 194-203 (în colaborare cu I. Antohi).

27. *Contribuții arheologice la istoria orașului Iași în perioada feudală*, în *ArhMold*, 1, 1961, p. 271-282.

28. *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale*, 8, 1962, p. 89-101 (în colaborare cu Eug. Neamțu și Fl. Banu).

29. *Șantierul arheologic Vaslui*, în *Materiale*, 8, p. 796-802 (în colaborare cu I. Ioniță și Fl. Banu).

30. *Cetatea de Scaun, Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, 8, p. 747-752 (în colaborare cu Gh. Arion).

31. *Un mormânt sarmatic la Vaslui*, în *SCIV*, 14, 1963, 2, p. 347-360.

32. *Cercetările arheologice de pe teritoriul orașului Iași în 1956-1960*, în *ArhMold*, 2-3, 1964, p. 409-428 (în colaborare cu Eug. Neamțu).

33. *Contribuții arheologice la istoricul Tomeștilor în epoca feudală*, în *AȘUIași*, 10, 1964, p. 141-147 + 5 fig. în afara textului (în colaborare cu C. Basan).

34. *Curtea Domnească din Iași în lumina recentelor descoperiri arheologice*, în vol. *Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași*, București, 1965, p. 247-254 (în colaborare cu Eug. Neamțu).

35. *Orașe moldovenești în secolul al XIV-lea în lumina celor mai vechi izvoare rusești*, în *Romanoslavica*, 1965, XI, p. 203-218.

36. *Le musée d'Histoire de la Moldavie*, în *RRH*, 4, 1965, 1, p. 105-117 (în colaborare cu M. Petrescu-Dîmbovița).

37. *Noi contribuții arheologice la istoria orașului Iași*, în *MMS*, 41, 1965, 7-8, p. 403-408.

38. *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Curtea Domnească din Huși*, în *RevMuz*, 2, p. 456 (în colaborare cu Eug. Neamțu și Gh. Melinte).

39. *Cetatea de Scaun a Sucevei*, București, 1965, 70 p. (în colaborare cu M. D. Matei).

40. *La contribution des recherches archéologiques à l'histoire de la ville de Jassy*, în *Dacia*, N. S., 9, 1965, p. 463-467.

41. *Muzeul de istorie a Moldovei*, București, 1966, 95 p. (în colaborare cu M. Petrescu-Dîmbovița).

42. *Descoperiri arheologice la Mănăstirea Putna*, în *MMS*, 1966, 7-8, p. 540-542.

43. *Contribuția cercetărilor arheologice la istoricul mănăstirii Putna*, în *RevMuz*, 6, 1966, p. 489-493.

44. *A. Molnar, Husovo misto v evropské refermace*, în *MMS*, 43, 1967, 3-4, p. 318-319 (recenzie).

45. *Cetatea de Scaun a Sucevei*, București, 1967, ed. a II-a, 70 p. (în colaborare cu M. D. Matei).

46. *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în *RevMuz*, 4, p. 552-554 (în colaborare cu Eug. Neamțu și M. Dinu).

47. *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în *ArhMold*, 5, 1967, p. 169-285 (în colaborare cu Eug. Neamțu și M. Dinu).

48. *Stema cu pisanie de pe turnul clopotniță al mănăstirii Trei Ierarhi din Iași*, în *Romanoslavica*, 15, 1967, p. 255-257 + 3 figuri în afara textului.

49. *Ceramica otomană descoperită la Iași*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 159-168.

50. *Din activitatea lui Ion Ionescu de la Brad la Secția agronomică a Societății de medici și naturaliști*, în vol. *Omagiu lui Ion Ionescu de la Brad. Aniversarea a 150 de ani de la naștere*, Bacău, 1968, p. 139-145 (în colaborare cu Vl. Gheorghiu).

51. *Ion Ionescu de la Brad și unele probleme în domeniul agriculturii din Moldova în anii 1840-1855*, în vol. *Omagiu lui Ion Ionescu de la Brad. Aniversarea a 150 de ani de la naștere*, Bacău, 1968, p. 203-208.

52. *Din activitatea publicistică a lui Ion Ionescu de la Brad la periodicele ieșene din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în vol. *Omagiu lui Ion Ionescu de la Brad. Aniversarea a 150 de ani de la naștere*, Bacău, 1968, p. 105-113 (în colaborare cu Th. Ville).

53. *Curtea Domnească*, în *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, 9, 1968, p. 382-387 (în colaborare cu T. Martinovici).

54. *Date noi despre cultura materială urbană din Moldova*, în *RevMuz*, 6, 1969, 2, p. 111-113.

55. *Români, bulgari, ruși și bizantini la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al X-lea*, în *MemAnt*, 1, 1969, p. 207-213.

56. *Documente inedite referitoare la Ion Ionescu de la Brad*, în *MemAnt*, 1, 1969, p. 381-388.

57. *Cercetări de arheologie medievală privind epoca lui Ștefan cel Mare*, în *StMatSuceava*, 1, 1969, p. 77-86.

58. *Cercetări arheologice privind unele curți domnești și cetăți medievale din România*, în *Studii și articole de istorie*, 13, 1969, p. 67-78.

59. *Eugenia Zaharia. Săpăturile de la Dridu*, în *RRH*, 8, 1969, 6, p. 1025-1048 (recenzie).

60. *Tatiana S. Passek*, în *ArhMold*, 6, 1969, p. 339-340 (necrolog).

61. *Iași. Călătorie prin secole*, în *Magazin istoric*, 4, 1970, 2(35), p. 64-69.

62. *Iașul pînă în secolul al XVII-lea. Contribuții arheologice la problema genezei și dezvoltării orașelor feudale din Moldova*, *Rezumatul tezei de doctorat*, Cluj, 1970, 19 p.

63. *V. Maciaradze, Besichi na diplomatičeskoj arene*, în *AIIAI*, 7, 1970, p. 418-419 (recenzie).

64. *Les villes de Moldavie au XIVe siècle à la lumière des sources plus anciennes*, în *RRH*, 9, 1970, an. IX, 5, p. 837-853.

65. *Săpăturile de salvare de la Tomești*, în *Materiale*, 9, 1970, p. 407-413.

66. *Curtea Domnească*, în *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, 9, 1970, p. 382-387 (în colaborare cu T. Martinovici).

67. *La résidence princière de Jassy, în Dacia*, N. S., 14, 1970, p. 335-388 (în colaborare cu Eug. Neamțu și T. Martinovici).

68. *Iașii pînă în secolul al XVII-lea în lumina datelor arheologice*, în *CercetIst*, S. N., 1, 1970, p. 91-108.

69. *Așezarea din secolul al XIV-lea de la Iași*, în *Aluta*, Sf. Gheorghe, 2, 1970, p. 119-130.

70. Fortificațiile medievale din Moldova, în *MemAnt*, 2, 1970, p. 403-416.
71. Noi documente inedite referitoare la Ion Ionescu de la Brad, în *MemAnt*, 2, 1970, p. 533-537 + 6 planșe în afara textului.
72. Știri noi referitoare la învățământul agricol la Academia Mihăileană, în *Carpica*, Bacău, IV, 1971, p. 357-361 (în colaborare cu Vl. Gheorghiu).
73. Eugenia Zaharia. Săpăturile de la Dridu, în *Carpica*, Bacău, 1971, p. 441-445 (recenzie).
74. Rumyny, russkie, bolgary i vizantiicy na nižnem Dunaje v konce X veka, în *Actes du VIIe Congrès International des sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Prague, 21-27 Août, 1966*, 2, Praha, 1971, p. 1121-1123.
75. Ion Ionescu de la Brad – profesor la Academia Mihăileană, în vol. *In memoriam Ion Ionescu de la Brad (1818-1891)*, București, 1971, p. 225-239 (în colaborare cu Vl. Gheorghiu).
76. Instrucțiunile unui moșier către vătaful său (1837), în *Studii*, 23, 1972, 3, p. 573-581.
77. Începuturile vieții urbane la Iași, în *Carpica*, Bacău, 1972, p. 169-180.
78. E. Rikman, I. Rafalovici și I. Hâncu, Očerki istorii kul'tury Moldavii XI-XIV vekov, în *Carpica*, Bacău, 1972, p. 288-291 (recenzie).
79. Fortificațiile medievale din România, în *Studii și Cercetări științifice*, Institutul Pedagogic de 3 ani din Bacău, Bacău, 1972, 47-57.
80. Noi documente inedite referitoare la activitatea didactică a lui Ion Ionescu de la Brad, în *Studii și Cercetări științifice*, Institutul Pedagogic de 3 ani din Bacău, Bacău, 1973, p. 189-197.
81. Cercetările din ultimii 25 de ani în domeniul fortificațiilor medievale și a orașului medieval din Moldova, în *Comunicări de istorie și filologie*, Bacău, 1973, p. 61-72.
82. Noi precizări în legătură cu numele orașului Iași, în *AIIAI*, 10, 1973, p. 93-98.
83. Săpăturile de salvare de la Huși, jud. Vaslui (1964), în *Materiale*, 10, 1973, p. 275-2870 (în colaborare cu Eug. Neamțu).
84. Dimitrie Cantemir și unele probleme de istorie universală, în *Studii și cercetări științifice*, Seria istorie-filologie, Institutul Pedagogic de 3 ani din Bacău, Bacău, 1974, p. 23-29.
85. Preocupări ale ocîrmuirii Moldovei în domeniul agriculturii în perioada Regulamentară, în *Carpica*, Bacău, 6, 1973-1974, p. 115-120.
86. Curtea Domnească din Iași, în *Carpica*, Bacău, 7, 1975, p. 157-164.
87. Epoca lui Ștefan cel Mare oglindită de recente descoperiri arheologice, în vol. *Vaslui. Ștefan cel Mare 1475*, Vaslui, 1975, p. 38-47.
88. Probleme referitoare la cultura urbană medievală din secolele XV-XVII din Moldova, în *Carpica*, Bacău, 10, 1978, p. 253-265 + 4 figuri în afara textului.
89. În legătură cu datarea descoperirilor sarmatice de la Vaslui, în *Carpica*, 11, Bacău, 1979, p. 165-169.
90. Aspecte occidentale ale civilizației moldovenești în epoca lui Ștefan cel Mare, în *AIIAI*, 16, 1979, p. 151-154.
91. D. Gh. Teodor, Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI, în *AIIAI*, 16, 1979, p. 566-573 (recenzie).
92. E. P. Naumov, K istorii letopisnogo „Spiska russkich gorodov dal'nych i bližnich”, în *AIIAI*, 16, 1979, p. 573-576 (recenzie).
93. Sovetskaja istoriografija Kievskoj Rusi, în *AIIAI*, 16, 1979, p. 576-579 (recenzie).
94. În legătură cu unele descoperiri de obiecte medievale din județul Botoșani, în *Hierasus*, 1, 1979, p. 257-263 (în colaborare cu E. Marinescu).
95. Mărturii arheologice privind continuitatea de locuire pe meleagurile vasluiene, în *ActaMM*, 1, 1979, p. 9-18.
96. Șantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din anii 1976-1977, în *ActaMM*, 1, 1979, p. 101-118 (în colaborare cu I. Bauman, M. Istrati, R. Maxim-Alaiba, R. Popescu).
97. Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Vaslui-Curțile Domnești din anul 1978, în *ActaMM*, 1, 1979, p. 119-128 (în colaborare cu R. Popescu).
98. Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Vaslui-Curțile Domnești din anul 1978, în *Materiale*, Oradca, 1979, p. 349-351 (în colaborare cu R. Popescu).
99. Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1961-1967, în *ArhMold*, 9, 1980, p. 103-119 (în colaborare cu Eug. Neamțu și S. Cheptea).
100. Vaslui – reședință domnească în secolele XV-XVI, în *AIIAI*, 17, 1980, p. 585-595 (în colaborare cu R. Popescu).
101. P. F. Parasca, Iz istorii rannych moldavsko-russkich svjazej (80 gg. XIV veka), în *AIIAI*, 17, 1980, p. 728-730 (recenzie).
102. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, Mărturii de civilizație medievală românească, în *AIIAI*, 17, 1980, p. 730-734 (recenzie).
103. Archeologičeskoe issledovanie Novgoroda, red. Kolcin și Janin, în *AIIAI*, 17, 1980, p. 848-851 (recenzie).
104. Pictura murală medievală descoperită la Vaslui, în *MMS*, 56, 1980, 6-8, pp. 625-628 + 6 fig. (în colaborare cu R. Maxim-Alaiba).
105. Nicolae Iorga – Cursurile de vară de la Vălenii de Munte, în *Hierasus*, Anuar 79, 1982, p. 370-373.
106. Cercetările arheologice de la Vaslui-Curțile Domnești, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 558-565 (în colaborare cu R. Popescu).
107. Curtea Domnească din Iași în secolele XV-XVII – reședință voievodală, în *AIIAI*, 18, 1981, p. 543-549.
108. Profesorul Alexandru Boldur la 95 ani, în *AIIAI*, 18, 1981, p. 853-855.
109. Eugenia Neamțu, în *AIIAI*, 18, 1981, p. 865-866 (necrolog).
110. Cuptoare de ars piatra pentru var din prima jumătate a secolului al XV-lea, în *Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România*, 1, Sibiu, 1981, p. 263-266.
111. Rezultatele săpăturilor arheologice de la Curtea Domnească din anul 1979, în *ActaMM*, 2, 1981-1982, p. 197-205 (în colaborare cu R. Popescu).
112. Dimitrie Onciul și unele probleme de istorie universală, în *ActaMM*, 2, 1981-1982, p. 525-529.
113. Muzeul de Istorie a Moldovei la a 65-a aniversare, în *ActaMM*, 2, 1981-1982, p. 323-325.
114. Curtea Domnească de la Vaslui din vremea lui Ștefan cel Mare, în *MuzNaș*, 6, 1982, p. 155-166. (în colaborare cu R. Popescu).
115. În legătură cu o lucrare inedită atribuită lui Dimitrie Cantemir în *MuzNaș*, 6, 1982, p. 167-170.
116. Contribuția lui Ilie Minea la cunoașterea vechilor letopisește moldovenești, în *AIIAI*, 19, 1982, p. 495-498.

117. *Marian Biskup (Polonia), Jan Dlugosz-istoric al Poloniei și al țărilor din Europa Centrală și Răsăriteană*, în *Lucrările celui de al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice din 1980 de la București*, în *Actes*, IV/1, București, 1982, p. 621-622 (intervenție).
118. E. M. Zaĝorulskij, *Vozniknovenie Minska*, în *AIIAI*, 20, 1983, p. 489-490 (recenzie) (în colaborare cu R. Popovici).
119. *Hierasus – Anuar '79*, în *AIIAI*, 20, 1983, p. 579-581 (recenzie).
120. *Alexandru V. Boldur*, în *AIIAI*, 20, 1983, p. 635-637 (necrolog).
121. *Intervention on professor R. Clogg's communication „The Vlachs in Macedonia: some British perspectives”*, în vol. *Anglo-Romanian Relations after 1821, Sup. AIIAI*, 4, 1983, p. 257-258.
122. *Aspecte ale relațiilor daco-sarmatice*, în *SAA*, 1, 1983, p. 190-193.
123. *Descoperiri traco-geto-dacice de la Vaslui*, în *Cercetst*, 12-13, 1981-1982, p. 117-126.
124. *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Curtea Domnească din Vaslui*, în *Materiale*, București, 1983, p. 504-507 (în colaborare cu R. Popescu).
125. *Rolul Sucevei în desfășurarea unor evenimente internaționale între anii 1385 și 1387*, în *StMatSuceava*, 10, 1983, p. 229-234.
126. *Particularități ale feudalizării societății europene în secolele IX-XI*, în *AIIAI*, 21, 1984, p. 473-484.
127. *Tipologia feudalismului european și rolul obștiilor agrare în procesul de feudalizare*, în *Hierasus*, 3, 1982, (1984), p. 270-278.
128. *O genezise rumynskogo srednevekovogo goroda: modl' Jass*, în *AIIAI*, 22/1, 1985, p. 17-28.
129. *Srednie Veka*, vol. 44/1981 și 45/1982, în *AIIAI*, 22/2, 1985, p. 975-976 (recenzie).
130. *Unele probleme referitoare la feudalismul de contact și cultura medievală din Moldova în secolul al XV-lea*, în *MemAnt*, 9-11 (1977-1979), 1985, p. 283-289.
131. *Ghenuță Coman (1914-1981)*, în *ArhMold*, 10, p. 132-133 (necrolog).
132. *Iași pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, 1986.
133. *Despre geneza orașului medieval românesc: modelul Iașilor*, în *StMatSuceava*, 11-12, 1984-1985 (1985), p. 137-145. Același articol și în culegerca *Aspecte ale civilizației românești în secolele XIII-XVII*, Suceava, 1986, p. 54-61.
134. *Paul Nicorescu (1890-1946)*, în *Buletinul bianual – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași, ianuarie-iunie, 1986, p. 26-27.
135. *Alexandru Boldur (1886-1982)*, în *Buletinul bianual – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași, ianuarie-iunie, 1986, p. 28-30.
136. *Probleme de istorie comparată. Concepția lui N. Pavlov-Solvanski în problema feudalismului rus și reflectarea ei în istoriografia românească*, în *AIIAI*, 23/2, Iași, 1986, p. 699-706.
137. P. P. Byrnea, *Moldavskij srednevekovyj gorod v Dnestrovsko-Prutskom meždurečie (XV-načalo XVI veka)*, în *AIIAI*, 23/2, Iași, 1986, p. 954-957 (recenzie) (în colaborare cu R. Popovici).
138. *Cărțile Moldovei Sovietice, 1970-1975*, în *AIIAI*, 23/2, Iași, 1986, p. 1001-1002 (notă bibliografică).
139. *Istoričeskie Zapiski, 107 și 108*, în *AIIAI*, 23/2, Iași, 1986, p. 1128-1129 (recenzie).
140. *Srednie Veka 46, 1982*, în *AIIAI*, 23/2, Iași, 1986, p. 1131-1132 (recenzie).
141. *Eneolit SSSR, Moscova, 1982*, în *ArhMold*, 11, 1987, p. 269-271 (recenzie) (în colaborare cu N. Ursulescu).
142. *Unele probleme privind istoria comerțului românesc în concepția lui N. Iorga*, în *Hierasus*, 7, Botoșani, 1986, p. 131-140.
143. *Contribuții la problema proprietății funciare în Moldova*, în *MemAnt*, 12-14, 1980-1982, 1986, p. 165-170.
144. *Documente inedite de la Ion Ionescu de la Brad*, în *AIIAI*, 24/1, Iași, 1987, p. 399-410 (în colaborare cu G. Bădărău).
145. *Archeologičeskie izučeniija pamjatnikov 6-15 vekov v Cechii 1975-1985 godov, Praha, 1985*, în *AIIAI*, 24/1, Iași, 1987, p. 535-538 (recenzie) (în colaborare cu R. Popovici).
146. *Îsemnări despre o istorie a românilor într-o sinteză apărută în limba rusă în 1859*, în vol. *Români în istoria universală*, 2/1, Iași, 1987, p. 721-729.
147. *Șantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din anii 1980-1981 de la Curtea Domnească*, în *ActaMM*, 5-6, Vaslui, 1983-1984 (1987), p. 213-222 (în colaborare cu R. Popescu).
148. D. Gh. Teodor. *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele VI-XI e.n. Așezările din secolele VI-XI e.n. de la Dodești-Vaslui*, în *ActaMM*, 5-6, Vaslui, 1983-1984 (1987), p. 529-530 (recenzie).
149. I. Ceașescu, Fl. Constantiniu, M. Ionescu, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*, în *ActaMM*, 5-6, Vaslui, 1983-1984 (1987), p. 555-556 (recenzie).
150. *Din istoricul relațiilor româno-ruse la începutul secolului XIX*, în vol. *Români în istoria universală*, 3/1, Iași, 1988, p. 447-452.
151. M. Petrescu-Dîmbovița, D. Gh. Teodor, *Sisteme de fortificații medievale timpurii la est de Carpați. Așezarea de la Fundu Herței (jud. Botoșani)*, în *Buletinul Academiei de Științe Sociale și Politice, Referate și recenzii*, 1, București, 1988, p. 13-19 (recenzie).
152. *Evocări din anii studenției: Profesorul Gheorghe Brătianu*, în vol. *Confluente istoriografice românești și europene*, Iași, 1988, p. 503-509.
153. *Probleme juridice și legislative în proiectul de Constituție românească din 1822 din Moldova*, în *Dike, Buletin al Seminarului de logică și filosofia dreptului*, 2, 1988, 2, Iași.
154. *Vaslui – reședință domnească și capitală. 550 de ani de la atestarea documentară (1435-1985)*, în *ActaMM*, 7-8, Vaslui, 1985-1986 (1989), p. 391-396 (în colaborare cu R. Popescu și R. Popovici).
155. *Alexandru Odobescu și unele probleme de istoria artei medievale românești*, în *ActaMM*, 7-8, Vaslui, 1985-1986 (1989), p. 391-396 (în colaborare cu I. Olaru).
156. *Nicolae (Milescu) Spătarul – descoperitorul Siberiei. Cu prilejul aniversării a 350 de ani de naștere (1636-1986)*, în *ActaMM*, 7-8, Vaslui, 1985-1986 (1989), p. 539-540.
157. Gh. F. Cebotarenko, *Sorokskaja krepost' – pamjatnik stariny*, în *ActaMM*, 7-8, Vaslui, 1985-1986 (1989), p. 518-519 (recenzie).
158. Gh. F. Bogaci, *Alte pagini de istoriografie literară*, în *ActaMM*, 7-8, Vaslui, 1985-1986 (1989), p. 523-524 (recenzie).

159. *Originea numelui oraşului Iaşi*, în *Buletinul Asociaţiei Oamenilor de ştiinţă din România, Filiala Iaşi*, 1, 1990, 1-3, Iaşi, p. 11-14.

160. *Curtea Domnească din Iaşi*, în *RMMMIA*, 59, 1990, 2, p. 12-26 (în colaborare cu S. Cheptea).

161. *À propos des fortifications médiévales de Moldavie*, în *ArhMold*, 14, 1991, p. 147-152.

162. *Srednekovyve pamjatniki Dnestrovsko-Prutskogo meždurečja*, în *ArhMold*, 14, 1991, p. 171-172 (recenzie) (în colaborare cu R. Popovici).

163. *Nicolae Titulescu – diplomatul model*, în *ActaMM*, 9-11, 1987-1989 (1993), p. 9-13.

164. *Şantierul arheologic Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor de la Curţile Domneşti din anul 1987*, în *ActaMM*, 9-11, 1987-1989 (1993), p. 71-80 (în colaborare cu R. Maxim-Alaiba).

165. *Unele aspecte proprii privind geneza burgheziei române*, în *ActaMN*, 9-11, 1987-1989 (1993), p. 163-194.

166. *Profesorul Traian Cantemir la 80 de ani*, în *ActaMN*, 9-11, 1987-1989 (1993), p. 347-354 (în colaborare cu C. Popescu).

167. *Biserica Sf. Ioan din Vaslui – prima biserică orăşenească înălţată de Ştefan cel Mare*, în *Analele Brăilei*, 1, 1993, 1, p. 473-482 (în colaborare cu A. M. Zup şi I. Olaru).

168. *K voprosu o genezise i tipologii srednekovyich gorodov na vostoce ot Karpat*, în *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Bratislava, 1-7 septembre*, 4, Bratislava, 1993, p. 191-194.

169. *Consideraţii privind geneza oraşelor medievale din Moldova în lumina urbanizării localităţii Vaslui*, în *Historia urbana*, II, 1994, 1, p. 19-22.